

FÖLDMUNKÁSOK, KUBIKOSOK HELYZETE ÉS MOZGALMAI CSONGRÁDBAN 1925 ÉS 1929 KÖZÖTT

BALÁZS GYÖRGY

(Eger, Tanárképző Főiskola)

A kubikosság kialakulása a XVIII. század derekán kezdődő nagyszabású vízi munkálatokkal, a XIX. század közepétől pedig az országos jelentőségű ármentesítésekkel, folyamszabályozásokkal, út-vasút és középítkezésekkel függött össze.

A kubikosság kialakulására a folyók áradása serkentőleg hatott, ez a társadalmi réteg ott alakult ki, ahol erre a természeti erők kényszerítő hatással voltak. Az árvizek által veszélyeztetett területeket tekinthetjük a kubikosság őshazájának. Az ország egyik legveszélyeztetettebb területe Csongrád megye volt, ahol a Tisza rohanó áradásaival szemben állandóan védekezni kellett. Így lett Szeged a kubikosok gőcpontja, majd 1879-es nagy árvíz után Szeged rohamosan fejlődni kezdett, ipara, kereskedelme nagymértékben fellendült. A város rohamosan fejlődő gazdasági élete felszívta azokat a munkásokat, akik eddig kubikolással foglalkoztak. Ez után a fejlődés után a kubikosok gőcpontja, illetve központja Szentes lett, ezenkívül jelentős kubikos településsé vált Csongrád megyében Csongrád város, Mindszent és Szegvár községek. A kubikosság kialakulásához a fentebb vázolt természeti kényszeren kívül gazdasági és társadalmi körülmények is hozzájárultak, ami a magyar mezőgazdaság kapitalista átalakulásával, fejlődésével függött össze.

Ami a kubikosok létszámát illeti, pontosan megállapítani szinte lehetetlen, mert a korabeli statisztikai felmérések a legtöbb esetben a mezőgazdasági munkásokhoz sorolták, vagy pl. ha építkezésnél tereprendezési földmunkán dolgoztak, abban az esetben építőipari segédmunkásként vették számba őket. Az 1890-es évek elején az országban 200 000-re becsülték számukat. 1928 májusában pedig Csongrád megye főispánja 304/1928. számú iratában a belügyminiszternek arról számol be, hogy megyéjében 16 000 földmunkás él 70 000 népes nagy családdal. Az 1880-as évek elején, amikor az állam pénzügyeit némileg rendbe hozta az árvédelmi munkák állami támogatásban részesültek. Ezzel megkezdődött az árvédelmi gátak kiépítése, s a kubikosok keresett emberekké váltak.

A nagy lendülettel megindított földmunkálatoknál a kapitalizmus éles szeme új területeket ismert fel, ahová tőkét jövedelmezőleg fektetheti be. A kapitalizmus nagyon megkeserítette a kubikosok életét, mert keresetük most már nem az általuk végzett teljesítménytől függött, hanem a kapitalista vállalkozó üzleti számításán alapult, így a kubikosok a kapitalizmus kizsákmányolt bérmunkásai lettek.

A védgátak és belvízlevezető csatornák építésének első évtizedeiben a kubikosok önálló szervezkedéséről nem beszélhetünk. Legfeljebb olyan esetekről tehetünk említést, amikor a munkaadótól a talicskázáshoz pallódeszkát, vagy a kubikméterár felemelését kérték. Az 1880-as években tehát a kapitalizmus szervezetlen, tudatlan földmunkásokkal állt szemben, akik még nem tudták gazdasági érdekeiket megvédeni a tudásban, politikai hatalomban s tőkében megnövekedett vállalkozókkal szemben.

A földmunkások szervezkedését nagyban elősegítette az 1890 decemberében megalakult Magyarországi Szociáldemokrata Párt. A párt a földmunkásság szervezkedéséhez oly módon nyújtott segítséget, hogy az országos központtól a legképzettebb vezetőket bízta meg azzal, hogy körükben a szocialista eszméket terjesszék és működjenek közre egyleteik létrehozásában.

A kilencvenes évek elején a kubikos lakta falvakban, mezővárosokban tehát megindult a kubikosok szervezkedése a kapitalista kizsákmányolókkal szemben. Eleinte úgynevezett általános népkörök, egyletek stb. alakultak. Ezek a kicsi körök egymástól elszigetelten vívták élet-halál harcukat. A kubikosok azonban csakhamar rájöttek, hogy a sok kis egylet és kör érdekeik megvédésére nem alkalmas, mivel nincs meg köztük a kellő kapcsolat és együttműködés. Szentesen például már 1891-ben szervezés alatt állt a Kubikos Szövetkezet, amelynek célja a munkaalkalmak szerzése volt a közvetítők kikapcsolásával.

Tekintettel arra, hogy ez a szervezethez nem bizonyult megfelelőnek a kapitalista kizsákmányolással szemben, ekkor vetődött fel az a gondolat, hogy az egész ország területére kiterjedő szövetséget kellene létrehozni, amely központi irányítással magában foglalná az összes mezőgazdasági és földmunkás kubikosokat is. Ennek az eszmének a hatására alakult meg 1906. január 7-én a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége, amelynek taglétszáma 1906 végére megközelítette az ötven ezret.

A Földmunkás Szövetség megalakulása pozitív lépés volt, mert a szövetség egy egységes, szilárd szervezeti keretet teremtett a magyarországi földmunkások mozgalmának, soraiba tömörítette a mezőgazdasági és földmunkás kubikosokat és ezeknek a munkásoknak gazdasági harcait, valamint politikai küzdelmét a szociáldemokrata, majd a későbbiek folyamán a kommunista párt vezetésével irányította.

A Földmunkás Szövetséget már a kezdettől fogva a hatóságok a szocialista eszmék melegágyának és terjesztőjének tartották, amiért a megalakulása pillanatától kezdve üldözték. Éppen a Földmunkás Szövetség tevékenységének ellensúlyozására a kormány dr. Schandl Károly ny. földművelésügyi államtitkár az OKH alelnök vezérigazgatójának javaslatára 1922 januárjában Csongrádon az OKH keretén belül megalakították a Földmunkások Vállalkozó Szövetkezetét, amely szervezet működése köréből a politikát teljesen kizárta és csak a munkaalkalmak biztosítását hangsúlyozták. A szövetkezetet felülről jövő kezdeményezéssel hívták létre azért, hogy az állam a helyi hatóságokon keresztül jobban ellenőrizni tudja a forradalmi szellemű kubikosságot. Célja még az volt, hogy megbontsa a földmunkások egy szervezetbe való tömörülésének egységét, és a forradalmi szellemű földmunkások fellépésének harcosságát, ezt azonban a rendszer urainak nem sikerült elérniük.

A KUBIKOSOK GAZDASÁGI KÖRÜLMÉNYEI ÉS ÉLETSZÍNVONALA AZ IDEIGLENES STABILIZÁCIÓ IDEJÉN

A magyar nemzetgazdaság mélypontról való kilendítésében döntő fontosságú szerepet játszott az inflációs politika, amelyről hamarosan bebizonyosodott, hogy nem alkalmazható huzamosabb ideig. A pénz értéktelenedése miatt az árak egyre növekedtek, a munkabérek viszont jobban csökkentek, s ez olyan nyomort teremtett, hogy az alighogy visszaállított osztályrend körülményei között újabb politikai veszélytől lehetett tartani.¹ A fékteleenné váló infláció már a termelést veszélyeztette. A pénzügyi stabilizáció tehát égetően szükségessé vált. A nehéz gazdasági helyzeten

¹ Berend T. I.—Szuhay M., A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848—1944. Bp. 1973. Kossuth Könyvkiadó—Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 213. 1.

az állam csak úgy tudott úrrá lenni, hogy külföldi kölcsönöket vett fel. Hazánk 1924 és 1931 között 3,1 milliárd pengő külföldi kölcsönt vett fel.² A különböző kölcsönök felvétele, az árutermelés szintjének az emelése ha rövid időre is — mindössze 1926—1929 — az ország gazdasági fellendülését eredményezte. De ez a gazdasági fellendülés nem jelentette azt, hogy Magyarországon sikerült a munkanélküliséget teljesen felszámolni. A nélkülözéssel járó munkanélküliség a dolgozó osztályokat főleg a földmunkásokat, kubikosokat a Horthy érában végig kísérte és nagyon érzékenyen érintette.

Az 1925—1929-ig tartó, a háború utáni gazdasági fellendülés s az ebből fakadó beruházások következtében a kubikos munkások keresete a körülményekhez viszonyítva kielégítőbb volt mint korábban, persze életszínvonaluk emelkedéséről nem beszélhetünk, csak azok a kubikosok éltek aránylag jobb körülmények között, akik munkához jutottak. A Földmunkások Országos Szövetségének megállapítása szerint 1925-ben 50—60 000 korona volt a kubikosok átlag napi keresete.³

A gazdasági fellendülés ellenére az országban a kubikosok ezrei voltak munka nélkül. Csongrád megye főispánja a belügyminiszternek küldött jelentésében a következőket írja a munkanélküliségről: „...*Szentesen kb. 4—5000 földmunkás van, akiknek túlnyomó része kubikos ... úgy Csongrádon, mint Szentesen a földmunkások és kubikosok munkaalkalom nélkül vannak, nagyon nagy közöttük az elkeseredés, rettenetes nagy a nyomor.*”⁴

A Földművelő Munkás című lapban Túri István így ír a földmunkásság kilátástalan helyzetéről: „*A földmunkásság nyomora szokatlan méretű ... Egyes családok már most, a tél kezdetén a legrettenetesebb nyomorra küzdenek. Sok helyen a mindennapi kenyér sincs meg, ami pedig elképesztő, mert a múltban a földmunkásságnál a nélkülözés ideje csak a tavaszi hónapokban szokott kezdődni, ezzel szemben ma már az a helyzet, hogy a legrettenetesebb nyomorral kell küzdeni.*”⁵

Csongrád polgármestere pedig 1925. február 13-án dr. Steuer György kormánybiztoshoz és dr. Nagy Sándor alispánhoz intézett jelentése szerint a városban mintegy 400—500 kubikos állt munka nélkül, akik a keresethiány miatt a legnagyobb nyomorban éltek. Munkára a polgármesteri jelentés alapján Csongrád és környékén még csak kilátás sem mutatkozott, az ármentesítő társulatok a kölcsön hiányában a tervbe vett munkálatokat nem tudták folytatni. „Az égető szociális bajon — írja a polgármester — csak úgy lehet segíteni, ha az ármentesítő társulat részére kölcsönt folyósít az állam.” A helyzet sürgős beavatkozást követelt, az illetékeseknek cselekedni kellett, ami nem sokáig váratott magára. Február 23-án dr. Steuer arról értesítette Tóth István csongrádi polgármestert, hogy a pénzügyminiszternél sikerült a társulat részére 350 millió korona hitelkieszközzölni.⁶ A földmunkások katasztrofális helyzetével a különböző lapok élénken foglalkoztak. A Világ című lap 1925. március 1-i számában az egyik cikkéről tudósít, hogy „Négyezren koplálnak Szentes városában.”⁷ A megjelent írás nagy vitát váltott ki. A kormánynak egyáltalán nem tetszett, hogy a különböző lapok így szellőztetik a földmunkásság nyomorát. A Népjelölti és a Közmunkaügyi Minisztérium cikkekre válaszolva helyreigazító közleményt adott ki és

² Mészáros K., Magyarország története 1919—1929. Bp. 1971. Tankönyvkiadó. 107. 1.

³ Kiss L., Adalékok a tiszántúli kubikosok gazdasági helyzetéhez az ellenforradalmi Magyar országon 1920—1944- Párttörténeti Közlemények, 1960. 4. sz. 132. 1.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Fiókleveletára (a továbbiakban: CsMLSzF) Csongrád város polgármesterének iratai (a továbbiakban: CsVPI) 968/1925. sz.

⁷ Bartha L.—Gecsényi L.—Schneider M., Szuronyok árnyékában 1890—1939. Dokumentumok a szentesi munkásmozgalom történetéből. Szentes, 1969. 98—99. 1.

„cáfolta” annak megállapításait. — A helyreigazítás után ugyancsak a Világ című lap április 18-i számában „Vass József, a mesemondó” címmel újabb írás jelent meg, amely kétségbevonta a helyreigazító miniszter állításait. Erre a minisztérium Szentes város polgármesteréhez fordult és kérte, hogy az ügyben sürgősen nyilatkozzék.

Dr. Négyesi Imre polgármester április 30-án kelt feliratában tájékoztatta a népjóléti minisztert, hogy Szentesen különösen a téli időben az időszakai mezőgazdasági munkások és a kubikosok nem igen tudnak dolgozni a foglalkozás természeténél fogva, mert télen sem a mezőgazdasági munka, sem pedig a kubik munka nem igen folytatható.

Ezek a munkások télen 2—3 hónapon át nem dolgoznak, az év többi időszakában igyekeznek megkeresni a télire valót is. — A város polgármestere tényként állapította meg, hogy az ország megcsonkítása folytán a munkások, de főleg a kubikmunkások nem tudnak olyan könnyen elhelyezkedni, mint azelőtt, mert a vasútépítések, gátépítések és egyéb kubikmunkálatok kisebb mértékben fordulnak elő, mint az első világháború előtt. „*A szentesi munkások jelentékeny része a múltban sem Szentesen kereste meg a kenyerét, hanem az ország különböző részeiben, sőt külföldön is. Ausztriában, Galiciában, Morvaországban és esetleg máshol is. Mai nehéz helyzetünkben pedig ezen helyekre dolgozni menni vagy egyáltalán lehetetlen, vagy nagyon nehézkes. Ez idő szerint még mindig megfelelő számmal vannak munkanélküliek,...*”⁸ — állapította meg a felirat.

A földmunkások nemcsak kubikmunkára nem tudtak elhelyezkedni, de még a gazdák sem foglalkoztatták őket a mezőgazdaságban, ott is telítődöttség mutatkozott. A nyári aratásra Szentesen a tárgyalt időben csak 40—50 munkás szerződött le, és hogy a helyi hatóságokon kívül szerződött-e, nem lehetett megállapítani, mivel a városban a régi szokás dított: a gazdák és a munkások nem a hatóságok előtt kötötték meg az aratási szerződést, mivel az a gazdákra nézve előnyösebb volt, mert a vidéki arató munkásokat olcsóbban tudták szerződtetni, mint a szentesieket.

A munkanélküliség így 1925 nyarára sem csökkent, ezt igazolja dr. Csergő Károly Csongrád megye alispánjának június 25-én a belügyminiszterhez intézett felirata is, amely szerint folyó hó 24-én Szentesen 300—400 főből álló munkáscsoport lepte el a városháza folyósóit, és a munkások 6—7 tagú küldöttsége megjelent az alispánnál és a polgármester előtt, akik bejelentették, hogy nem tudnak elhelyezkedni aratni. A küldöttség tagjai megfelelő munkaalkalmak biztosítását kérték.⁹ A jelentés hitelesen igazolja, hogy a munkanélküli földmunkások szokatlan nagy létszáma Szentesen két okra vezethető vissza. Egyrészt a különféle földmunkák, ahol a kubikosok dolgoztak ezekben az években csak szórványosan fordultak elő. A másik ok, hogy a szentesi földmunkások által követelt munkabérek magasabbak voltak, mint a környéken élő munkásoké, viszont a szentesiek ebből nem voltak hajlandóak engedni. Ennek az lett a következménye, hogy több környékbeli uradalom és gazdaság idegen helyről szerződtetett olcsóbb bérért dolgozó munkásokat, a helyiek ajánlatát pedig mellőzte. Ezért a megye alispánja arra kérte a belügyminisztert, hogy bizonyos közmunkák végzését tűzesse sürgősen napirendre, mert a munkanélküliekeről és családtagjaikról mégis csak szükséges gondoskodni.¹⁰

Az ínség enyhítésére a megye alispánja 1925 nyarán tehát a kormánytól közmunkák megindítását és az azokhoz szükséges pénzübeni támogatást kért. Kérelmét azzal indokolta, hogy a megye földmunkásainak egy része aratási munkát nem talált

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

magának, s így a létfenntartásuk veszélyben forog. A kérést először elutasították, de mivel Szentesen június 24-én 300—400 munkás munkát követelve tüntetett, erre föl a kormány 13 454 908 koronát utalt ki,¹¹ — közmunkák végzésére.

A nehéz gazdasági helyzet sürgette a földmunkások vállalkozó szövetkezetét is, hogy munkanélküli tagjainak mielőbb munkát biztosítson. A szövetkezet munkaszerzés terén a helyi hatóságokra igyekezett támaszkodni, ezt igazolja az alábbi eset is. Csongrád megye alispánja 1925 februárjában megküldte a szentesi földmunkások vállalkozó szövetkezetének az Államvasutak Szegedi Üzletvezetősége által a szarvasi Kőrös-híd átépítésénél szükséges földmunkák vállalatba adására vonatkozó pályázati feltételeket és az egységárjegyzék két példányát, a végzendő munka megkötéséhez. Ezzel a földmunkásszövetkezet e munkát elnyerte. A szentesi földmunkások vállalkozó szövetkezeté ehhez a munkához tehát felsőbb támogatás révén jutott hozzá, amit hitelesen bizonyít az, hogy az Államvasutak Szegedi Üzletvezetője március 10-én levélben értesítette Bugyi Antal kormányfőtanácsos nemzetgyűlési képviselőt: „...a földmunkát miután a szövetkezet árajánlatát a legalacsonyabb ajánlat szerint redukálta — óhajod szerint a szentesi földmunkások szövetkezetének ítéltém oda.” A munkán 180 szentesi kubikos dolgozott, 480 662 m³ földet mozgattak meg, és ezért a teljesítményért 980 550 688 korona járt.¹² Ezt az összeget nem osztották szét a 180 kubikos között mint munkadíjat, ebből különböző levonások voltak, de a könyvelésből nem lehet megállapítani a munkások pontos fizetését.

A szentesi államépítészeti hivatal pedig Szentese—Nagymágocs között épülő útszakasz földmunkálatainál 1926 tavaszán szentesi kubikosokat alkalmazott. A hivatal főnöke jelentette a megye főispánjának, hogy a nevezett munkán 100 esetleg 150 kubikost tud keresetbe juttatni, de nemcsak szövetkezeti földmunkásokat foglalkoztat, hanem „... a szövetkezeti tagokon kívül nem szövetkezeti tagokat is alkalmazni kell, hogy a teljes munkanélküliségben és kereset nélkül levő egyéb munkások is keresetbe jussanak... mert igen nagy számban vannak teljes kereset nélkül a szentesi nem szövetkezeti munkások is.”¹³ Az államépítészeti hivatal jogosan járt el, amikor nemcsak földmunkásszövetkezeti kubikosokat alkalmazott, mert az állandó munkanélküliség közepette gondolni kellett minden kubikosra, hogyha lehetséges, alkalmanként keresetbe jussanak.

A Kőrös-Tisza-Marosi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat Központi Igazgatósága átiratában meg arról értesítette a megye főispánját, dr. ifj. Madarassy Gábort, hogy a földművelésügyi miniszter 6493/1926 VI-1. számú rendeletének kézhez vételekor utasította a szakaszmérnököket, hogy újabb munkák megindítása esetén a munkahelyhez közel fekvő földmunkásszövetkezet vezetőségét értesítsék, hogy az tagjait jelentkezésre hívja fel.

Az ármentesítő társulat központi igazgatósága egyben közölte a főispánnal, hogy Csongrád vármegye területén végzett földmunkáknál idegen vármegyékből a múltban sem alkalmaztak és a jövőben sem akarnak kubikosokat alkalmazni, mert a megyéből elegendő számban jelentkeznek földmunkások munkára. A főispánt az ármentesítő igazgatóság informálta arról is, hogy az 1926-os esztendőben a megye területén végzendő földmunkáknál 800—1000 kubikos találhat foglalkozást.¹⁴ További munkaalkalmak biztosítása érdekében dr. Steuer György ny. államtitkár,

¹¹ Földmunkás és szegényparaszt-mozgalmak Magyarországon 1848—1948. Szerk.: Pölöskei Ferenc, Szakács Kálmán. Bp. 1962. Tancsics Kaidó (a továbbiakban: Földmunkás és szegényparaszt...) 732. l.

¹² CsMLSzF Szentesi Földmunkások Vállalkozó Szövetkezetének iratai: 4/1925. sz.

¹³ CsMLSzF Államépítészeti Hivatal 409/th/1926. sz. irata.

¹⁴ CsMLSzF Csongrád megye főispánjának általános iratai (a továbbiakban: CsmFÁI) 133/1926. sz.

kormánybiztos 1926. március 29-én azzal a kéréssel fordult dr. Csergő Károly alispánhoz, hogy a Szentes környékén elterülő uradalmak mezőgazdasági és földmunkások alkalmazására vegyék igénybe a szentesi földmunkásszövetkezet közvetítését, és a megye területén a munkanélküliségre való tekintettel ne alkalmazzanak idegen munkaerőket. Steuer tájékoztatta az alispánt, hogy a földmunkásszövetkezet kívánságait és a Csongrád megyei kubikosok munkanélküliségére vonatkozó panaszait a földművelésügyi miniszter elé szándékoznak terjeszteni.¹⁵ Steuer intézkedései arra vallanak, hogy a földmunkásszövetkezet ügye számára igyekezett megnyerni a helyi hatóságok vezetőit, azok támogatását, a kormánynál pedig a megye kubikosai helyzetének feltárásával próbálkozott számukra munkaalkalmak megteremtését kieszközölni.

A kubikosok megélhetéshez juttatása égető feladattá vált, mert helyzetük súlyos volt. Ezt mutatja a szentesi földmunkások vállalkozó szövetkezet tagjainak felirata is, amikor Kacziba Imre, Dadi Bálint, Böszörményi Benjamin és társai 1926. április 4-én kelt feliratukban azzal a kéréssel fordultak Steuer György kormánybiztoshoz, hogy a szövetkezet kubikos tagjai részére az illetékes hatóságoknál munkáalkalmakat teremtsen. Keserűen teszik fel a kérdést „*A mi életfundamentumunk a két karunkban ... földmunka szeretetünkben van. ... Kiapadtak-e e megcsontított Hazánkban a kubikmunkák? ... Itt állunk ma vagyon nélkül, munka nélkül...*”¹⁶ E felirat is hitelesen igazolja, hogy a Horthy-rendszerben a gazdasági stabilitás esztendeiben sem sikerült a kubikosok körében a munkanélküliséget és a vele járó nyomorúságos nélkülözést véglegesen megszüntetni.

A kubikosok keresete és életszínvonala a huszas évek derekára sem javult. 1926-ban a tiszántúli kubikosok napi keresete 30—60 000 korona volt. Hódmezővásárhelyen a kubikmunkáért csatornaépítésnél köbméterenként 7000 koronát fizettek, így a heti kereset elérte a 360 000 koronát. Szegeden a tanyai vasútnál pedig 4—500 koronát fizettek köbméterenként.

A reálbér alakulására a hódmezővásárhelyi adattal lehet jól rávilágítani, az 1926. év áprilisi helyzet alapján. A városban a kenyér ára két hét alatt 5000 koronáról 6500 koronára emelkedett, a munkabérek viszont nem változtak. Az árak emelkedése a munkabérek változatlansága, sőt néha csökkenése azt tükrözi, hogy a Horthy-Magyarországon a stabilizáció éveiben bizony semmit nem javult a kubikosok életszínvonala.¹⁷

Az 1927—1928-as évek beruházásai ellenben megjavította azoknak a kubikosoknak a keresetét, akik munkához tudtak jutni. Ezekben az években ezek az emberek 3—8 pengőt is megkerestek naponta. „Például a Tisza—Körös-zugi Ármentesítő és Belvízszabályzó Társulat 1927 januárjában kubikmunkáért 3 pengő napszámbért fizetett. A Hármás-Algyői Ármentesítő és Belvízszabályzó Társulat jelentése szerint a kubikosok átlagos napi keresete 5—6 pengő. A Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő és Belvízszabályzó Társulatnál 1927 júliusában a kubikos 5—7 pengőt tudott megkeresni. A következő évben 1928-ban egyes munkahelyeken 7—8 pengőre is felment ezeknek a munkásoknak a napi keresete.”¹⁸ Amint látjuk, tehát csak a húszas évek végén beszélhetünk a kubikosság anyagi helyzetének némi javulásáról. A munkanélküli kubikosok sorsa viszont mostoha maradt, tovább nyomorogtak, éheztek családjukkal együtt.

¹⁵ CsMLSzF OKH. Fm. 394/1926. sz. irat.

¹⁶ CsMLSzF CsmFÁI 133/1926. sz.

¹⁷ Kiss László, i. m. Párttörténeti Közlemények, 1960. 4. sz. 132—133.

¹⁸ Uo.

A földmunkásszövetkezet által vállalt munkánál meg az volt a helyzet, hogy a kubikosok kevesebbet tudtak keresni, mint a szabad vállalkozásnál, a különböző levonások miatt. Ezeket a levonásokat nem is szívesen fizették, vagy egyenesen megtagadták. Erre például bizonyíték, hogy a Vámos Tapolnok csatornán dolgozó szentesi kubikosok nem voltak hajlandók a földmunkásszövetkezetnek járó 2%-os levonást és a 3 pengő üzletrészesedést fizetni, inkább két hét után abbahagyták a munkát és a következő szövegű nyilatkozatot juttatták el Bajomi Sándor, Balla Imre, Döme Sándor és Harsányi Péter kubikosok aláírásával a szövetkezet igazgatójának: „Alulírottak a Tapolnok csatornán foglalkozó szentesi kubikosok több munkatársaink megbízásából kijelentjük, hogy az itt megkeresett munkabérből semmi levonást nem ismerünk. Szövetkezetünket olymódon kívánjuk támogatni, hogy a munkavállalásnál egy megfelelő százalék már előre legyen bekalkulálva.”¹⁹ A levonást a kubikosok azért nem tartották helyesnek, mert az az összeg amit kerestek a szűkös megélhetésükhöz így is kevés volt.

A földmunkásszövetkezet országos központja kubikosai részére a munkaalkalmak megteremtését miniszteri rendelet kibocsátása útján is biztosítani igyekezett. Erről az intézkedésről leiratban értesítette vidéki hálózatát.*

1. a versenytárgyalás hirdetőjét a MAGYAR MUNKÁS című lapban is... tegye közzé, amely lap a földmunkásszövetkezetek és a földmunkások érdekeit képviseli;
2. a versenytárgyalás idejét akként tűzze ki és a versenytárgyalási hirdetőjét olyan időben tegye közzé, hogy a vállalkozóknak legalább 2—3 hét idejük legyen a munkának a helyszínen való megtekintésére, az árajánlat megszerkesztéséhez szükséges adatok beszerzésére és azok feldolgozására;
3. a vállalatban adott munka megindítására legalább 14—30 napot engedélyezzen, hogy a földmunkásszövetkezetek munkáscsoportjaikat összeállíthassák és a vállalkozók a szükséges munkásokat összetoborozhassák.”²⁰

A miniszteri rendelet megjelenése ellenére a földmunkásszövetkezetek csak nem tudtak kubikosaiknak zökkenőmentesen munkát biztosítani. Ezt hitelesen igazolja a következő tény is: a földmunkások szentesi szervezete 1928. február 18-án feliratot intézett a megye alispánjához, amelyben közölte, hogy a Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete immár öt éve működik a városban, de kitzűött feladatait megvalósítani sajnos nem tudta, mert nem volt képes a szükséges munkaalkalmakat megszerezni, mivel a vármegye területén működő ármentesítő társulatok nem tartják be a földművelésügyi miniszter erre vonatkozó rendeleteit. „A társulatok munkásaikat nagyjából a piacról toborozzák és így a munkásszövetkezet tagjai napról-napra érzik, hogy a földmunkásszövetkezet inkább hátrányára van a munkás-népnek.” A feliratban azt kérte a földmunkásszövetkezet, hogy a közmunkát, melyek földmunkából állnak, úgy mint Olaszországban minden versenytárgyalás nélkül hivatalból méltányos középegységárban a földmunkásszövetkezeteknek adassanak ki és ne szolgáltatassanak alkalmat a földmunkás-nép kiuzsorázására. Ilyen eljárás mellett

* Az Országos Központi Hitelszövetkezet Földmunkások Vállalkozó Szövetkezetének Osztálya 1927. december 29-én kelt leiratában értesítette a szentesi szervezetét is, hogy a földművelésügyi miniszter a földmunkák elvállalásának megkönnyítése végett valamennyi víztársulathoz és a társulat élén álló miniszteri biztosokhoz november 19-én rendeletet adott ki 16 771/V. A. 1. szám alatt.

„Az 1926. évi május hó 7-én 6493 szám alatt kelt rendeletem kapcsán felhívom a Társulatot, hogy amennyiben végrehajtásra kerülő munkálatait vállalatba adás útján kívánja biztosítani, úgy

¹⁹ CsMLSzF Szentesi Földmunkások Vállalkozó Szövetkezetének iratai (a továbbiakban: SzFVSzI) iktatlan irata

²⁰ CsMLSzF SzFVSzI 1/1928. sz.

a kubikosság tisztességesebb keresethez jutna és jobban biztosítani tudná a megélhetését. „A magyar földmunkás-nép legnyomorúságosabb helyzetben él” — hangzik a panasz — „Magunkat és féltve őrzött gyermekeinket a legszükségesebb ruhával nem tudjuk ellátni. — A munkanélküliség nagy. — A gazdasági és szociális nyomor káros következményei feltartóztatatlanok.” Végül arra kérték az alispánt, hogy intézzen feliratot a földművelésügyi miniszterhez helyzetük javítása érdekében.²¹

Az OKH Földmunkás Vállalkozó Szövetkezetének Osztálya 1928. március 26-án ismét felterjesztést intézett Mayer János földművelésügyi miniszterhez, amelyben a következők állottak: „A földmunkások vállalkozó szövetkezeteinek tagjai ... a legkétségbeesettebb helyzetben vannak. Az 1927. évben nem tudtak megfelelő munkaalakalomhoz jutni, hogy magukat a téli hónapokra a szükséges élelemmel és tüzelőanyaggal ellátni és magukat valamiképp is feiruházni tudták volna. Az a csekély készlet is, mellyel rendelkeztek már rég elfogyott. Felemésztette a ... hosszúra nyúló tél. A tavaszi földmunkák pedig még nem indultak meg és féltő, hogy egyhamar nem is fognak oly mértékben megindulni, hogy a hosszú tél alatt kiéhezett és eladósodott munkásnépünk megfelelő keresethez jusson. A földmunkásszövetkezetnek ezidőszertint nincsenek olyan földmunkálatai, melynek kora tavaszkor leendő beindításával, illetőleg folytatásával nagyobb számú földmunkást foglalkoztatni tudnánk.”

Steuer a továbbiakban felsorol néhány meginduló földmunkát, ahol a kubikosok keresethez juthatnának, de keserűen állapítja meg, hogy ezek a munkák magánvállalkozók kezébe kerülnek mint pl. gróf Teleki János és társai kezébe, akik a kubikosokat mindjobban igyekeztek kizsákmányolni. Végül Steuer arra kérte a minisztert, hogy „...a tiszavidéki munkásnép körében uralkodó nagy munkanélküliség, éhínség megszüntetése...” érdekében a legsürgősebb intézkedést tegye meg.²² Ezek a feliratok önmagukért beszélnek és hitelesen tárják fel azt az embertelen helyzetet, amiben ezek az emberek vergődtek még a huszas évek vége felé is.

A gazdasági válság előszeleként 1928-ban a munkaalkalmak mindjobban csökkentek. A munkaadók kedvük szerint válogathattak a kubikosokban ami azt jelentette, hogy számukra a legkedvezőbb ajánlatot fogadták el. Ezt teszik szóvá a szentesi kubikosok 1928 januárjában az OKH-nak írott levelükben. Munkába való elhelyezkedés tekintetében ezek az emberek minden lehetőt megpróbáltak, de vállalkozásaik nem sikerültek. A kecskeméti kisvasútépítkezéshez is adtak be pályázatot, abban a reményben, ha azt szakmérnökkel átdolgoztatják az esetben az ajánlatot el fogják fogadni. Sajnos a legközepebb ajánlat mellett sem volt hajlandó a vasútépítés vezetősége őket alkalmazni. A kiadás viszont meg volt amire már fedezetet nem tudtak biztosítani, így kénytelenek voltak az országos központhoz fordulni anyagi segítségért, hogy a munkát megtekintő kubikosok haza tudjanak utazni és a mérnöknek a munkadíját ki tudják fizetni.²³

A gazdasági helyzet rosszabbodását mutatja az a tény is, amikor Csongrád város 1928. január 31-én megtartott képviselőtestületi rendes közgyűlésén a városi tanács előterjesztette, hogy a népjóléti és munkaügyi miniszter által a békés-megyei árvíz-károsultak részére segélyként Csongrád vármegye terhére megállapított 250 000 000 koronából Csongrád városra eső 41 000 000 koronát — 3280 pengót — ingyenes népkonyha felállításának anyagi fedezésére engedélyezte.²⁴ A nagy gazdasági világválság jelei ebben a tiszántúli kubikos városban már ekkor erősen érződtek. A munkanélkül levő földmunkások létfenntartásának megsegítésére a város kénytelen volt

²¹ CsMLSzF SzFVSzI 31/1928. sz.

²² CsMLSzF CsmFÁI 173/1928. sz.

²³ CsMLSzF SzFVSzI szám nélkül.

²⁴ CsMLSzF CsVPI 1779/1928. sz.

egy ingyenes népkonyha felállítását szorgalmazni. A Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő és Belvízszabályozó társulat 1928. április 30-án kelt átiratában meg arról informálta a megye főispánját, hogy a társulat által tervbe vett csatornák bővítése és mélyítése befejeződésükhöz közelednek, s így a munkaalkalom, amelyet a társulat a kubikosoknak még nyújthatna a minimumra zsugorodott. Az ármentesítő társulat elnöke arról is értesítette a megye első vezető tisztviselőjét, hogy a belvízművek átalakítása már befejezettek mondható munkálatain kívül szükség volna még az árvédelmi töltések 1919. évi árvízmagasság követelményei szerint való felmagasítása és megerősítése is. Az említett munkát a társulat nem tudta megkezdeni, mert az állam anyagilag nem támogatta. Erről így ír a társulat elnöke: „*Sajnálattal tapasztaljuk ugyanis, hogy amíg a múltban a mindenkori kormányok az ármentesítések ügyét a leghathatósabb támogatásban részesítették, addig ma nemcsak azok a kisebb kedvezmények vonatnak el tőlünk, amelyeket a múltban élveztek, ... hanem azok a törvénybe biztosított nagyobb bevételek is, mint az adóvisszatérítés, amelyek hiánya működésüket ... teljesen megbénítják.*”²⁵

Az ármentesítő társulat elnökének átirata teljesen rámutat a kormány földművelésellenes gazdaságpolitikájára. Hisz azt a szervet nem támogatta kellően anyagilag, amelyik a kubikosoknak a legtöbb munkát tudta volna biztosítani. A kubikosok állandó jellegű munkanélküliségének ez egyik fő okozója volt.

A gazdasági helyzet a húszas évek végén egyre kilátástalanabbá kezdett válni. Csongrád megye főispánja, Farkas Béla 1928. május 7-i feliratában bizalmasan tájékoztatta a földművelődésügyi minisztert a megye súlyos közzgazdasági és szociális helyzetéről, ahol különös gondot okozott a földművelés nélküli kubikosok kenyérhez juttatása, amely egyre nehezebb feladat elé állította a megye illetékes hatóságait. A főispán komoran ecsetelte e társadalmi réteg gazdasági helyzetét, számukra munkaalkalmak megteremtését szinte égetően fontosnak tartotta. A megye első vezető embere úgy nyilatkozott, hogy az általa felvetett kérdés rendezése mind az állami közrend, mind pedig politikai szempontból nagyfontosságú. Felhívta a miniszter figyelmét, hogy ebből a vármegyéből indult ki az 1890-es évek híres alföldi agrárszocialista mozgalma és Mindszenten választottak először az országban 1905-ben Mezőfy Vilmos személyében szocialista országgyűlési képviselőt. A főispán szerint mindenképpen meg kell akadályozni a legnagyobb áldozatok árán is, hogy a munkásnép soraiban a szocialista izgatások termő talajra találhassanak és azok ismét a közrend és köznyugalom ellenségeivé váljanak. „*Ennek egyedüli, de biztos lehetősége a megfelelő munkaalkalom nyújtása ... a munkásság ... becsületes keresettséghez juttatása, amellyel a szélsőséges irányoktól ... munkásnépet meg lehetne most nyerni a nemzeti konszolidáció és a hazafias törekvések szolgálatának.*”²⁶ A főispán persze nem vette számításba, hogy a szocialista eszmét a kubikosok többsége már magáénak vallotta, s ez nemcsak éles politikai látást adott zömüknek, hanem harcos kiállást is a kommunizmus ügye mellett, így következképpen azt is figyelmen hagyta, hogy éppen ezért ezeket az embereket semmilyen módon nem lehet a Horthy-rendszer számára megnyerni. Már sokkal nagyobb volt bennük a gyűlölet elnyomóik iránt, mintsemhogy elveiket feladva megbéküljenek az őket nyomorba taszító rezsimmel.

A magyar uralkodó osztály csak átmenetileg volt képes jobb gazdasági viszonyt teremteni, mert a feltartóztathatatlanul közeledő világgazdasági válság ezt az átmeneti stabilizációt romba döntötte, és ez még nagyobb nyomort teremtett a kubikosok körében is.

²⁵ CsMLSzF Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő Társulat Iratai 1181/1928. sz.

²⁶ CsMLSzF CsmFÁI 304/1928. sz.

A fokozódó hazai munkanélküliség, az egyre nyomasztóbbá váló gazdasági helyzet külföldre kergetett az alföldi kubikosok közül néhányat, akik elhagyva hazájukat azt remélték idegenben majd biztos megélhetésre találnak. A Szentesi Hírlap 1928. május 25-i száma „Keserves tapasztalatokkal jöttek haza a kubikosok Németországból” címmel cikket közölt és beszámolt, hogy ezeket a földmunkásokat a munkában és a fizetésben is becsapták. Az is igaz, hogy a vármegyei gazdasági felügyelőség híret vette a munkások becsapásának és a Szentesi Hírlap korábbi számában óvatosságra intette a kubikosokat, rávilágítva a németországi munkák nehéz voltára, és arra, hogy a velük vállalt kötelezettségeknek a felét sem tartják be a szerződöttök. A munkabért vagy egyáltalán nem fizetik, vagy csak annyit adnak az ott dolgozó kubikosoknak, amennyiből egyik napról a másikra szűkösen meg tudnak élni. A Hírlapnak ez a közlése sok kubikost visszatartott a külföldi úttól, de akadtak közöttük olyanok, akik engedve az ügynökök csábításának munkát vállaltak és kimentek szerencsét próbálni. Tizennégy kubikos vállalkozott a külföldi munkára, ezek közül kettő szentesi volt. Majdnem négy hétig dolgoztak Németországban és utána hazajöttek.

A visszatért kubikosok elmondották, hogy kifelé tűrhető volt az utazás és az ellátás. A szenvedések csak akkor kezdődtek, amikor megtették az első kapavágást, s csakhamar kiderült, hogy az ígéreteknek a felét sem tartják be. Ezeket a munkásokat mezőgazdasági munkára szerződttették, de kubikmunkát is akartak végeztetni velük, sőt az asszonyokat is kötelezni akarták a kubikolásra. Azonkívül az órabéret sem kapták meg teljes egészében, csak annyit fizettek nekik, amiből élelmet vásárolhattak maguknak.²⁷ A szentesi kubikosok és társaik fentebb említett vállalkozása nem járt eredménnyel, hisz a tőkés vállalkozók kizsákmányolása Németországban is éppen úgy megvolt, mint idehaza. A külföldi szerződttetők is csak saját hasznukat tartották szem előtt, nem pedig a kubikosokét, a leszerződttetett munkásokét. Nyilvánvaló ilyen kereset mellett szó sem lehetett arról, hogy az itthonmaradt családnak, hozzátartozóknak pénzbenei segítséget küldjenek.

A kubikosok nehéz anyagi helyzetének enyhítésére az Országos Központi Hitelszövetkezet Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete Osztálya munkaalkalmakat ajánlott kubikos tagjai számára. A központ 1928. május 22-én értesítette a szentesi szervezetét, hogy a Sebeskörös Vízszabályzó Társulat töltésérősítési munkához 100—150 kubikost keres az alábbi feltételek mellett: „1. a munka mennyisége 60 000 m³, 2. az egész talicskás munka, 3. a szállítási távolság legfeljebb 100 m emelési magasság 3—4 m, 4. a szelvényben folyóméterenként 10—14 m³ föld kell, 5. anyag minősége szurkos fekete föld, 6. a munka november 20-ig befejezendő, 7. egységár 1 m³=70 fillér...”²⁸

Az országos szövetkezet arra kérte a szentesi szövetkezetet, amennyiben a munka megfelel, az esetben küldjenek munkásokat. Hasonló jellegű munkákat ajánlott még az országos központ Pest vármegyében, Veszprém megyében a Torna patakhoz még e helyeken kívül* máshova is.²⁹

* Végül is a földmunkásszövetkezet szentesi szervezete június hónapban 36 kubikost küldött megfelelő feltételek mellett Szalkszentmártonba csatornatisztítási, közútépítési munkákhoz³⁰. Szentes város polgármestere által 1928. június 16. napján kiadott hatósági bizonyítványból pedig megállapítható, hogy a város földmunkások vállalkozó szövetkezete, valamint Balla István kubikos és 16 társa munkaszerződést kötött Devecser községben három hónapig tartó

²⁷ Bartha L.—Gercsényi L.—Schneider M., I. m. 103.

²⁸ CsMLSzF SzFVSzI 46/1928. sz.

²⁹ Uo.

³⁰ CsMLSzF SzFVSzI iktatlan irata

csatornaépítési munkára. Közben a község előljárósága táviratilag még 40 kubikost kért.³¹ Az előzők során már említettük, hogy az OKH munkán a kubikosok nem kerestek úgy mint a szabad vállalkozáson alapuló munkán, ezért vonakodtak azt sok esetben elfogadni. Például a Kelet-Nyírvíz Lecsapoló Társulat (Nyirbátor) arra kérte az OHK Földmunkásszövetkezeti Osztályát, hogy hajlandó e kubikosokat foglalkoztatni az alábbi feltételek mellett: „Nem gyeppasérces és nem túl dücskös földkihányásért köbméterenként 54 fillért, gyeppasérces, túl fás ároknaál köbméterenként 64 fillért fizet, természetben lakást és fűtőanyagot biztosít. Az utazást a társulat megtéríti, ha a munkás a munka befejeztéig munkában marad. Hetenként előleg fizetés. Két hetenként elszámolás. A munkást terheli a munkabiztosítási járulék fele, nyugtábelvétel és adók. — Minden kereseti kimutatásnál 10% a munka befejeztéig mint óvadék visszatartatik.”³²

A fenti ajánlat hitelesen alátámasztja, hogy az ilyen munkafeltételek és kereseti lehetőségek mellett nem volt kifizetődő elvállalni az ilyen munkákat, mivel a kubikos nem tudott rajta úgy keresni, hogy ő a munkahelyen a keresetből kijöjjön és még a családnak is jusson belőle.

A szentesi lőtér építésére 1928 áprilisa és szeptembere között került sor. Ennél az építkezésnél a földmunkán 38 kubikos dolgozott, akik e néhány hónap alatt együttesen 1626 pengő 65 fillért kerestek, a 137 napon az egy főre eső kereset 42 pengő 70 fillér, így egy kubikos napi jövedelme 3 pengő és 30 fillér volt.³³ Az otthoni munkaalakalom megszerzése lényegesen jobb volt a kubikosra nézve mint a vidéki munka, mert nem kellett távol a családjától élni, két konyhára keresni. Így a földmunkásszövetkezet által ajánlott munka is a levonások ellenére kifizetődőbb volt.

A gazdasági válság előszele ebben az időben, hogy már mennyire kezdte éreztetni hatását arra bizonyították a Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete Osztályának szeptember 6-i felhívása, melyben figyelmeztette a szentesi földmunkásszövetkezetet arra, hogy ezután nem sok jelentékenyebb munka megindítása remélhető, igyekezzenek most minél több munkanélküli tagját alkalmazni.³⁴ Egy korábbi felhívásban pedig arra figyelmeztette a földmunkásszövetkezeti osztály szentesi szervezetét, hogy a felkínált munkát igyekezzenek igénybe venni, mert országosan aránylag sajnos kevés közmunka indul meg, ezért nem nagyon lehet válogatni. „...a felkínált munkát, ha csak némileg is tisztességes keresetet nyújt, minden körülmények között el kell fogadni”.³⁵ — hangzott a végzős felhívás. A földmunkásszövetkezet országos központjának ez a két figyelmeztető leirata félreérthetetlenül jelezte, hogy az elkövetkezendő esztendőben milyen nehéz sors vár a földmunkásságra.

A földmunkásszövetkezethez nemcsak kubikosok, hanem kordélyosok is tartoztak, akiknek munkája szorosan összefüggött a kubikmunkával. A közelgő katasztrófa őket is egyre jobban fenyegette, ők is ki voltak téve a munkanélküliségnek. Balogh Ferenc kordélyos 1928. november 11-én írott levele is ezt bizonyítja, amikor így ír: „*Tisztelt Berényi Úr!* [Berényi a szentesi szövetkezet könyvelője volt.] *Kérem legyen olyan szives hogyha... lenne valahol az ország területén kordés földmunka értesíteni engem. Itt vagyok Gyula mellett a Fehér-Körösön, de csak pár heti munka van és nagyon nagy szükségünk volna egy jó ... munkára. Nagyon kérem Berényi Urat szerezzen nekünk munkát vagy 20 lóra, de ha kevesebb lesz az se lesz baj...*”³⁶ Ezek a földmunkások annyiból is nehezebb helyzetben voltak a kubikosoknál, hogy nemcsak a maguk és családjuk eltartásáról kellett gondoskodni, hanem a lovaik takarmányozá-

³¹ CsMLSzF Szentes város polgármesterének iratai 48/1928. sz.

³² CsMLSzF SzFVSzI 62/1928. sz.

³³ CsMLSzF SzFVSzI 70/1928. sz.

³⁴ CsMLSzF SzFVSzI 52/1928. sz.

³⁵ Uo.

³⁶ CsMLSzF SzFVSzI iktatlan irata

sáról is. Különösen a tél tette a helyzetüket súlyossá, kiváltképpen ha egyáltalán nem akadt munkájuk, ilyenkor felélték a nyári keresetet.

A földmunkások vállalkozó szövetkezete kubikos tagjain más úton, szociális juttatások révén is próbálkozott segítséget nyújtani, ami bizony nem volt hathatósan tekinthető. Az első ilyen kezdeményezésre 1925 júliusában került sor, amikor a földmunkásszövetkezeti osztály az Országos Gyermekvédő Ligával közösen ötven vézna és vérszegény szövetkezeti kubikos gyermekének külföldi nyaraltatását határozta el. A tíz földmunkásszövetkezet mindegyike öt gyermeket küldhetett, fiút 6—11 éves korig és leányt pedig 6—12 éves korhatárig. Az akció lebonyolítására a központ körlevelet adott ki és kérte a vidéki szervezeteit, hogy a nyaraltatásra kiszemelt gyermekek jegyzékét mielőbb küldjék fel. Szentesről, de a megyéből sem küldtek el egy gyermeket sem nyaralni, s ezt így indokolják a szentesiek: „... *senki sem jelentkezett. Az lehet az oka az eredménytelenségnek, hogy némely családnál a nyaraltatásnak már a fogalmát is kizárják...*”³⁷ A szentesiek válasza is mutatja, hogy a Horthy-rezsimben a kubikosság körében olyan nagy volt a nincstelenség, hogy a kubikos még ingyen nyaraltatás esetén sem tudta családját elengedni, mert nem volt képes megvásárolni az üdüléshez szükséges kis ruhát, felszerelést. A nyaraltatási akció szervezésébe bevonták a helyi orvosokat és a különböző felekezeti egyházak papjait is, azt a látogatot kelte, hogy a rendszer mennyire törődik a szegény földmunkás gyermekek sorsával, és hogy ezeknek a gyermekeknek a zavartalan testi és lelki fejlődését akarja biztosítani. 1928 karácsonyára pedig a legjobban rászoruló szövetkezeti tagok részére 30 pengő jutalmat utaltak ki.³⁸

Ez a jótékonykodás nem volt más, mint csepp a baj tengerében. Ezekkel az akciókkal nem lehetett nemhogy megoldani, de még enyhíteni sem azt a fojtogató nyomort, amelyet a Horthy-rendszer urai zúdítottak a földmunkásságra. 1929 elején a helyzet tovább rosszabbodott, a gazdasági viszonyok romlása feltartóztathatatlannul rohant a végkieteljesedés felé. A munkásnép nélkülözése óriási méreteket kezdett ölteni.

Az 1929. évi 5—6 pengős napi kereset jelezte, hogy az 1929—33-as gazdasági válság előzményeként megkezdődött a kubikosság munkabérének csökkenése, sőt már ebben az évben előfordult, hogy az 5—6 P. helyett csak 2—3 P-t kerestek egy nap alatt. Erről az időszakról 1929 márciusában három kubikos a következőket írta a csongrádi városi tanácsnak: „... *különösen súlyos ... a helyzete azon 1200 családnak, akik a viszonyokból kifolyólag kizárólag kubikolással keresik kenyerüket, ... a nyomort még fokozza az abnormális drágaság. Különösen szembeűnő a drágulás a közszükségleti cikkeknél. A március 5-i heti piacon már 32—35 fillért kértek 1 kg rózskrumpliért, 1 tojás 20 fillérbe kerül, a zsírnak kilogrammja 2,40—2,50 P. A kenyér kilogrammja 32—36 fillérbe kerül a pékeknél. Ezzel szemben magánmunkák egyáltalán nincsenek. A város által megindított csatornázási munkáknál pedig 2, azaz kettő pengőt fizetnek a munkásoknak naponta.*”³⁹

Egy hónappal később április 29-én az államrendőrség Csongrád megyei kapitányság detektívcsoportjának vezetője a következőket jelenti a főispánnak: „... *Bizalmas megfigyelésem során a munkások életviszonyaira megállapítottam, hogy Csongrádon olyan nagy a munkanélküliek száma, hogy ez évben még a munkások 5%-a sem tud munkához jutni. A hosszantartó tél folyamán minden élelmüket, megtakarított pénzüket felemésztették, úgy annyira, hogy most teljesen kenyér és élelmiszer nélkül vannak. Már azért is, mert sem a péknél sem a hentesnél hitelt nem kapnak, mert*

³⁷ CsMLSzF SzFVSzI 22/1925. sz.

³⁸ CsMLSzF SzFVSzI 73/1928. sz.

³⁹ Kiss L., I. m. Párttörténeti Közlemények, 1960. 4. sz. 134.

már annyira el vannak adósodva, hogy hitelképességük teljesen kimerült, ... nagy az elkeseredés a munkások között, hogy ha rövid időn belül keresethez nem jutnak, az elkeseredett, a még tisztességes jó magyar hazafi és a kommunista eszméktől mentes munkások közé ha valami kommunista agitátor férközne, úgy azokat a nagy elkeseredésükben könnyen megmértelyezhetné és akkor igen komoly kirobbanástól lehet tartani.”⁴⁰

Csergő Károly alispán pedig a feszültté váló helyzet miatt 1929. május 1-én bizalmas feliratot intézett a belügy és a földművelésügyi miniszterhez, melyben tájékoztatta őket, hogy a megye városaiban főként Szentesen és Csongrádon a munkanélküliség oly mérvet öltött, hogy a nyugalmat ezekben a városokban alig lehet fenntartani. „A nyomor miatt oly elégedetlenség és gyűlölködés harapódzik el a nép között, ami igen könnyen kirobbanásokra vezethet. A munkanélküliség és a nyomor a munkások kész prédája a lelkiismeretlen büjtogatóknak és kommunista agitációnak. Ezen a rendkívüli és kormányzati szempontból is veszélyes helyzeten egycsapásra segítene, ha a munkások nagy részét el tudnák helyezni.” A munkások elhelyezését az alispán azért sürgette, mert a mezőgazdaságban a földmunkásokat még nem lehetett alkalmazni, a hosszú kemény tél után azonban mindenüket feléltek, semmi tartalékuk nem volt, ezért a helyzetük napról-napra nyomasztóbbá vált. Csergő arra kérte a földművelésügyi minisztert, hogy a helyi ármentesítő társulatoknál a függőben levő csatorna-építési és töltéserősítési munkák folytatását haladéktalanul rendelje el, mert ott a kubikosok nagy tömegét egyszerre lehet munkába állítani. Végül pedig a miniszter tudtára adta, hogy a megye városaiban, falvaiban olyan közmunkák megindítására kilátás nincs, amely az általános munkanélküliséget részben is enyhítené, erre azért nincs lehetőség, mert a megye városainak, községeinek pénzügyi helyzete ezt nem teszi lehetővé.⁴¹ A megye hatóságainak jelentései hitelesen megvilágítják, hogy Csongrád megyében a földmunkások, kubikosok életkörülményei — mintegy jelezve a feltartóztathatatlanul közeledő válságot — egyre mélyebbre kezdett sülyedni.

A Földművelésügyi Minisztériumnak ebben a súlyos helyzetben jól jött, kapott is az alkalmon és értesítette a megye főispánját, hogy a francia földművelésügyi minisztérium munkásügyi osztályának megbízottja magyar gazdasági cselédeket, mezőgazdasági idénymunkásokat akar szerződtetni. A földművelésügyi miniszteri tanácsos arra kérte a főispánt, hogy közölje vannak-e Csongrád megyében olyan munkanélküli időszakos munkások, akik a hazai gazdasági érdekek veszélyeztetése nélkül Franciaországba kibocsáthatók volnának. A minisztériumi leíratra a főispán a következőket közölte: Csongrád vármegyében a földmunkásoknak egy speciális típusa a kubikos nép kenyérhez juttatása képezi a legnagyobb gondot. Nem a gazdasági munkásokkal, hanem a különleges szaktudással és gyakorlattal bíró kubikosokkal van baj, akik az ő speciális foglalkozásuk mellett egyáltalán nem szeretnek gazdasági munkára vállalkozni és az aratási munkát kivéve időszakos gazdasági munkára sem vállalkoznak szívesen és a megye területén különösen az időszakos munkások kategóriájából akadnának jelentkezők.

A főispán a földművelésügyi miniszterhez felterjesztett szigorúan bizalmas jelentésben egyben jelezte: Csongrád vármegyében — mivel az ármentesítő társulatok sem képesek alkalmazni a kubikosokat — 1929-re 15 000 megyebeli munkás várható, hogy munkanélkülivé válik, és arra kérte a minisztert, hogy nyújtson segítséget a munkanélküliség felszámolására, ellenkező esetben könnyen súlyos veszedelem

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Bartha L.—Gecsényi L.—Schneider M., I. m. 107.

is bekövetkezhet.⁴² Egy nem sokkal későbbi — július 22-én — keltezett jelentésében a következőképpen számolt be a belügyminiszternek a fennállott gazdasági állapotokról: „... Az általános rossz gazdasági viszonyoktól eltekintve hatóságom területén bizonyos mértékű munkanélküliséget azon körülmény idézi elő különösen az őszi és tavaszi időszakokban, hogy a vármegyében főként Szentessen, Csongrádon, Mindszenten, Szegváron és Kiskundorozsmán mintegy 2500—3000 földmunkás békében megélhetésének egy jelentékeny részét nem a megyében, hanem vidéken kereste és találta meg, részint kubikmunkával, részint pedig téglá és cserép vetéssel. Ezek a munkások békében nemcsak az ország belsejében, de nagyon sok esetben ... számosan külföldön is dolgoztak. Külföldi munkáról azonban ma szó sem lehet. De belföldön is sokkal kisebb a kubikosok számára a munkaalkalom, és ez a magyarázata annak, hogy a munkások egy része zinte kénytelen az aratási, cséplési és kukoricatörési munkálatokra vetni magát, illetve ezen munkálatok elvégzéséért akkora munkabért követel, ami a munkáscsalád megélhetését, ha nem is egész évre, hanem jó hosszú időre biztosíthatja; amit a munkaadó kárhány eiseiben megadni képtelen.

Ez a magyarázata annak, hogy hatóságom területén az aratási és cséplési munkálatokra a gazdák sok száz vidéki munkást alkalmaznak akik közvetlen tapasztalataim szerint is szerényebb igényekkel lépnek fel a munkaadókkal szemben úgy a munkadíj, mint az ellátás tekintetében. A más vidékről jövő idegen munkások beözönlése természetesen a helyi munkanélküliséget még inkább fokozza, ezért a közigazgatási hatóságok igyekezete arra irányul, hogy egyrészt az idegen szerződötést lehetőleg kiküszöbölje és rávegye a gazdákat arra, hogy ha csak lehet helyi munkásokat alkalmazzanak, másrészt rávegye a munkásokat is a munkabér követeléseik mérséklésére.

Sajnos azt tapasztalom, hogy a munkások sok esetben makacsul kitartanak túlzott követeléseik mellett és emiatt sokan a nyári munkahelyeiket is elvesztették. A munkások ezen csoportja a jövő őszi és tél legrosszabb és legnyugtalanítóbb eleme lesz, nemcsak azért mert anyagi bajoknak néz elébe, hanem azért is, mert a munkásosztálynak ez a része legmegbízhatatlanabb és legkönnyebben hallgat a titkos bujtogatókra. A munkásnép rétegei körében a tél utolján és a tavasz elején, amikor semmi munkaalkalom nincs, észlelhető az elégtelenség, de ezeket veszélyesnek nem minősíthetem. Inkább ezek panaszos természetűek, amik főként a munkaalkalom hiánya miatt merülnek fel és a rossz gazdasági viszonyokból önként következnek, de ebben szerintem része van azoknak is, akik a budapesti központból szoktak a munkásszervezetekben megjelenni...⁴³

Az alispán a május 1-i bizalmas jelentésében a helyzet tarthatatlanságáról a nincstelenek és a vagyonosok közötti gyűlölködésről tesz említést. Nyilvánvaló, hogy a nélkülöző földmunkások, akik családjaik számára a legszükségesebbeket is alig tudták biztosítani, ellenséges érzélemmel viseltettek azok iránt, akik a nehéz gazdasági viszonyok ellenére jó módban éltek az ő rovásukra. A főispán a kormányzatra veszélyes állapotok megszüntetésére a minisztertől a földmunkások munkához juttatását kérte, mielőtt a helyzet az uralkodó osztályra nézve tragikusabbá válhat. A július 22-i jelentés okfejtése pedig ellentmondásos, ugyanis a munkanélküliség okát az alispán egyrészt a trianoni békekötés által történő területi megcsonkításban látta, és abban is, hogy a kubikosok nem mehettek külföldre dolgozni. Másrészt a jelentésben ugyan szóvá tette, hogy a földmunkások keresete nem kielégítő, ebből családjukat képtelenek egész éven át eltartani, de ennek ellenére a földmunkások bérigényét túlzottnak tartotta, őket okolta, hogy folyamatosan nem jutottak munkához, amiből képesek lettek volna magukat és családjukat eltartani. Azokat a munkásokat, akik

⁴² CsMLSzF CsmFÁI 916/1929. sz.

⁴³ CsMLSzF; Molnár L., Csongrád megye gazdasági élete II—III. rész. Szentes, 1970. (Levéltári anyag)

nem voltak hajlandók ilyen alacsony bérért dolgozni, azokat a legnyugtalanabb elemeknek minősítette, akiket a legkönnyebben lehet majd bujtotgatni. Ezek a bujtotgatók pedig nem mások voltak, mint a párt agitátorai, akik igyekeztek felvilágosítani főleg a politikai életben tájékozatlanabb földmunkásokat a nyomor okairól, a valóságos helyzetről, amiért az alispán elmarasztalta őket.

A földmunkások vállalkozó szövetkezetén keresztül az egyes cégek, ármentesítő társulatok az 1929-es évben még kínáltak kisebb jellegű néhány napos munkaalkalmakat. Például a Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat 1929. március 26-án értesítette a szentesi földmunkásszövetkezetet, hogy Szentés határában (Ecser határrészben) a már évekkel azelőtt megkezdett paplaposi csatorna építésének befejezéséhez tartozó munkálatot szándékozik a társulat folyó év április hónap első napjaiban megindítani. A munkálat során 1060 m³ földet kell megmozgatni, s ezen a munkán 25—30 kubikos körülbelül 8 napra munkához juthat.⁴⁴ Ugyanez az ármentesítő társulat május 9-én Szentés határában töltéserősítési munkálatokhoz keresett 25—30 kordélyost, akik 70—80 napig dolgozhattak.⁴⁵

Az Alsó-Szabolcsi Tiszai Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat csatorna és töltésemelési munkálatokhoz keresett 200—250 kubikost 1929 szeptemberében. A társulat egy köbméter föld megmozgatásáért 60 fillért—1 pengőt fizetett.⁴⁶ Ezek az ármentesítő társulatok amint azt az Alsó-Szabolcsi Ármentesítő Társulat esetében látjuk olyan alacsony munkabért fizettek, hogy a kubikosoknak nem volt kifizetődő e munkákat elvállalni, pláne ha hozzászámítjuk a levonandó szövetkezeti járulékot is, az esetben nem keresték meg a ruha és a szerszám-kopás árát sem.

Az termézetes a kubikosok is érdeklődtek olyan munkák iránt ahol úgy vélték, hogy számításainak megfelelően keresni tudnak. Például a szentesi kubikosok 1929 áprilisában a Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulatnál tudakozódtak a Békésszentandrás határában a Hármaskörösi zsilip mellett építendő új szivattyútelep földmunkálatai után, ahol 7800 m³ föld kitermelése várt a kubikosokra. A társulat illetékes szakaszfőmérnöke közölte a szentesi földmunkásszövetkezettel, ha a miniszteri hóváhagyás megérkezik a munkához hozzákezdnek, s házi kezelésbe fogják végezteni körülbelül 60 kubikkal, de erre a munkára a környékbeli földmunkások számítanak.⁴⁷

Hasonló módon jártak a szentesi kubikosok a Békésen székelő Hosszúfoki Ármentesítő Társulat által indított töltéserősítési munkáknál is. Ezt a munkát meg azért nem vállalhatták el, mert a környéken igen sok kubikos élt, akik helyzeti előnyüknél fogva alacsonyabb áron fogták fel a munkát, ami rájuk nézve így is kifizetődő volt.⁴⁸ Az említett két munkát a szentesi kubikosok bizonyára szolidaritásból sem vállalták el, tudták, hogy az elsőbbség az ott élő munkanélküli földmunkásokat illeti meg, mivel a kenyérkeresetre azok épp úgy rá vannak szorulva mint ők.

A fokozódó munkanélküliség a Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete Országos központjának vezetőit is egyre jobban kezdte foglalkoztatni, attól tartottak, hogy a kibontakozóban levő gazdasági válság által keletkezett nyomor a földmunkásság körében esetleg forrongáshoz fog vezetni.

A szövetkezet vidéki hálózatában ellenőriztették a munkanélküliek számát, hogy képet kapjanak a munkanélküliségről. 1929. június 20-án kelt leiratában dr. Steuer György arra kérte a szentesi szövetkezet igazgatóságát, jelentse hány szövetkezeti

⁴⁴ CsMLSzF SzFVSzI 9/1929. sz.

⁴⁵ CsMLSzF Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő Társulat iratai 752/1929. sz.

⁴⁶ CsMLSzF SzFVSzI 2261/1929. sz.

⁴⁷ CsMLSzF SzFVSzI 16/1929. sz.

⁴⁸ CsMLSzF SzFVSzI 31/1929. sz.

tag van munka nélkül és hajlandók lennének-e munkába állni. Szentesről azt jelentették vissza, hogy kb. 150—200 szövetkezeti tag van munka nélkül, akik megfelelő munkabéért hajlandók lennének munkát vállalni.⁴⁹

Majd nem sokkal később a földmunkásszövetkezet országos központja értesítette szentesi szervezetét, hogy 150 munkanélküli kubikos részére Baranya megyében Mágocs-mekényesi útépitésnél tud munkát biztosítani napi 6 pengő 50 filléres keresettel, de részletes munkafeltételeket nem közölt. ⁵⁰ Július 5-én pedig dr. Schandl Károly alelnök-vezérigazgató felhívására, arra kérték a szentesi szövetkezet igazgatóságát is, vezessen nyilvántartást a vezetésük alatt folyó munkálatoknál foglalkozó munkások átlagos napi keresetéről, valamint arról a jelentékenyebb munkálatoknál kifizetett napi-keresetről, ahol szövetkezeti munkások dolgoznak és kérték tegyenek jelentést a munkanélküliség állásáról.

A szentesi szövetkezet igazgatósága a felhívásra július 11-én a következő jelentést küldte:

„A munkanélküliek száma 400 fő ... a szövetkezetnek munkája nincs. A tagok különböző helyeken dolgoznak, s keresetük a következő:

1. Gyökénkúton csatorna készítésnél napi 7—7,80 P.

2. Süttőn (Esztergom megye) útépitésnél 8 P.—8 P. 50 fillér

3. Karcagon gátemelési munkán napi 4,50—5,20 P.

4. Mezőgazdasági munkában aratásnál-cséplésnél napi 35 kg búza és élelmezés”
— a földmunkások napi bére.⁵¹

Az egyre veszélyesebben közelgő gazdasági vihart már nem lehetett semmilyen módon feltartóztatni, jelei erősen megmutatkoztak, a munkaalkalma száma gyors ütemben csökkent és vele párhuzamosan a helyzet rosszabbodott. Ezekben az inséges években a Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete a szokásos módszerek alkalmazásához nyúlt ismét, azt a látszatot keltve, hogy a segélyekkel, szociális akciókkal enyhít a földmunkásság nyomorán. E célból 1929. március 13-án a szövetkezet országos igazgatósága értesítette a szentesi szövetkezetet, hogy hat földmunkás-gyereket, 4—13 éves korig fiút, leányt egyaránt a Balatonon akar nyaraltatni. A szentesi igazgatóságtól azt kérték, hogy a nyaraltatásra kiszemelt gyermekeket valamelyik helybeli orvossal vizsgáltsassák meg, és a névjegyzéket a szülők neveinek és lakhelyének feltüntetésével március hó végéig a központnak szíveskedjenek felküldeni.⁵² Meg kell mondani, ez a nyaraltatási akció is olyan eredménnyel járt, mint az 1925. évi külföldi nyaraltatás. A világgazdasági válság küszöbére a kubikosok helyzete már katasztrófális lett, még elképzelni sem lehetett a kubikos gyermekek Balaton melletti nyaralását, örültek a földmunkáscsaládok, ha szűkösen megvolt a mindennapi betevő falat, nemhogy gyermekeik nyaraltatására mertek volna gondolni.

Egy másik akciót is elrendelt a földmunkásszövetkezet országos központja. Ebből kifolyólag szeptember 5-én értesítette szentesi szervezetét, hogy a rászoruló tagok gyermekeinek iskolába járatását a tankönyv-beszerzési segélyen kívül, cipő javítási és vásárlási akcióval is elő akarja segíteni. A földmunkásszövetkezet osztályának vezetője arra kérte a szentesi szövetkezet vezetőit, hogy szemeljenek ki a városban egy cipésmestert, akinek a munkavállaló szövetkezetbe be kell lépni és nála fogják majd a szövetkezeti tagok gyermekeinek lábbelijét javíttatni.

A földmunkásszövetkezeti osztály szeptember 28-i leiratából viszont kitűnik, hogy ennek az akciónak a lebonyolítására csak minimális összeg állt a rendelkezésre,

⁴⁹ CsMLSzF SzFVSzI 27/1929. sz.

⁵⁰ CsMLSzF SzFVSzI 19/1929. sz.

⁵¹ CsMLSzF SzFVSzI 30/1929. sz.

⁵² CsMLSzF SzFVSzI 22/1929. sz.

és csak olyan szövetkezeti tagokon tudtak segíteni, akik nagyon rá voltak szorulva. Ennek ellenére a kikötés még az volt, hogy olyan tagokat kell előnyben részesíteni a rászorulóknak, akik az üzletrészüket teljesen befizették. Kivételt csak hadiársválkkal és hadirokkantak gyermekivel tettek. Dr. Panyik Demeter a szentesi földművesszövetkezet elnöke október 8-án közölte a földmunkásszövetkezet osztályával „...*olyan tagok, akik üzletrészüket befizették volna, nincsenek. Ezért kérünk bizonyos összeget részükre rendelkezésre bocsátani, hogy abból valóban a rászorulókat segíthessük.*”⁵³ A szövetkezet központi vezérkara ahhoz, hogy valakit megsegítsen, kikötötte az üzletrész teljes kifizetését, holott a vezetőknek tudniuk kellett, hogy ezek az emberek anyagi helyzetüknél fogva erre képtelenek. Az ilyen segélyakciókat a kubikosok gúnyosan joggal nevezték „szociális olajcseppeknek.”

Dr. Panyiknak az október 8-i felirata jól tükrözi, hogy a nagy gazdasági világválság kirobbanásakor a szentesi földmunkásszövetkezeti tagok körében már olyan nagy volt a nincstelenség, hogy képtelenek voltak az üzletrészüket kifizetni, a munkanélküliség fizetéképtelenné tette őket. Még ebben a hónapban a szövetkezet központja tankönyvszegély címén 200 pengőt utalt át a szentesi szövetkezetnek, de ez az összeg nem bizonyult elegendőnek és Szentes még 294 pengőt kért, amit a földmunkásszövetkezeti osztály már nem tudott teljesíteni, mert az ország többi földmunkásszövetkezete is hasonló igénnyel fordult az osztályhoz.⁵⁴ Ezekkel a segítségnyújtásokkal a földmunkások bizony nem sokra mentek, ezek nem sokat segítettek tengeri bajaikon. A földmunkásszövetkezet vezetőinek politikai állásfoglalására vall, hogy a bajok okát, a földmunkásság nyomorát csak az igazságtalan trianoni békekötésben látták. Úgy vélték ha az ország határait visszaállítják, abban az esetben Magyarországon több lesz a munkaalkalom, ezáltal a munkások keresete is növekedni fog és megszűnik a munkásság nélkülözése. Ezt a felfogást igyekeztek a földmunkásság körében is terjeszteni, s ennek az eszmének próbálták híveket szerezni.

Az Országos Központi Hitelszövetkezet Földmunkásszövetkezeti Osztálya 1929. május 31-én keltezett leiratában felhívta a szentesi földmunkásszövetkezet figyelmét, hogy „...*a Revíziós Liga mozgalmat indított az iránt, hogy Magyarország régi határait a békeszerződésnek békés úton való megváltoztatásával állítsák vissza és ezzel tegyék lehetővé az európai nagyhatalmak, hogy Magyarország ezeréves történelmi hivatását továbbra is betölthesse és lakosságának megélhetését... annak gazdasági és kulturális jólétét biztosítsa. Minthogy a magyar munkásnépnek létérdeke, hogy az ország régi határai visszaállíttassanak és ezzel úgy a mezőgazdasági, mint földmunkásnépünk a régi kereseti lehetőségeket visszakaphassa, tisztességes megélhetését és boldogulását végre biztosíthassa....*” A leirathoz mellékelte ívet a szentesi kubikosok közül mindössze csak 141-en írták alá.⁵⁵ A földmunkásszövetkezet vezetőinek utópikus elképzelésük volt, amikor úgy vélték, hogy az európai volt antant nagyhatalmak hozzásegítik Magyarországot a háború előtti határainak a visszaállításához. Ezek az urak először is nem vették figyelembe, hogy a volt kisantant országainak uralkodó osztálya az ilyen területrendezést nem hagyta csak annyiban, minden eszközzel igyekezze a trianoni békekötés által Magyarországot területéből kapott részt megtartani. Továbbá azt is számításon kívül hagyták, hogy ezek az országok az első világháborúban fegyveres szövetségei voltak az antant nagyhatalmaknak, azoknak a hatalmaknak, amelyek a háború után Európa sorsát irányították, ennél fogva mint győztes hatalmak és egykori szövetségesek közelebb álltak ezeknek az országnak vezető politikuskai a nagyhatalmak vezető politikai köreihez. Nem utolsó sorban arra sem gondoltak, hogy az eu-

⁵³ CsMLSzF SzFVSzI 39/1929. sz.

⁵⁴ CsMLSzF SzFVSzI 2542/1929. sz.

⁵⁵ CsMLSzF SzFVSzI 34/1929. sz.

rópai nagyhatalmaknak sem volt érdekük Magyarország ezeréves határainak a visszaállítására, ilyen területrendezés miatt nem akartak egykori fegyveres szövetségeseikkel ellentétbe kerülni, a magyar ügy számukra annyit nem ért.

A politikai életben jártasabb kubikosok meg tisztán látták, hogy helyzetük rosszabbodását az ország területének igazságtalan annektálása is előidézi, mert kevesebb a munkaalkalom és a megkisebült országnak több földmunkást kell eltartania; de azt is jól tudták, hogy egyre inkább süllyedő életnívójuk okát nemcsak ebben kell keresni, hanem főleg az ország uralkodó osztályának helytelen gazdasági és munkásellenes politikájában, amely a kizsákmányolás terén már nem ismert határt.

A helyzet 1929 őszére mindinkább komorrá vált. A munkások gazdasági körülményei, életszínvonala a fokozódó munkanélküliség következtében iszonyatos gyorsasággal süllyedt. Ilyen viharos előzmények vezették be Tiszántúl legnagyobb kubikos településű megyéjében az 1929—1933-as gazdasági világválságot, amely válság nagyon megsanyargatta hazánk földmunkás, kubikos népét.

AZ MSZMP MEGALKULÁSA, A FÖLDMUNKÁSSÁG KÖRÉBEN KIFEJTETT POLITIKAI SZERVEZŐ MUNKÁJA

A földmunkásság és a szegényparasztság a Horthy Magyarországon első jelentősebb kitérés kísérletét az MSZMP megalakulása, falusi munkája és elért eredménye jelentette.

1925-ben megalakult az új párt, ezzel a magyar társadalmi élet porondján a kommunista mozgalom mint szervezett erő jelentkezett. Az új párt első kongresszusán már igen részletesen foglalkoztak a parasztság helyzetével, politikai, szervezeti kérdéseivel. A párt parasztpolitikájában a fő helyet a földmunkásság foglalta el. A földmunkásság, a kubikosság volt ez a társadalmi bázis, amelyre az MSZMP elsősorban számíthatott. Falusi munkájában erre a rétegre támaszkodhatott legbiztosabban, hisz a földmunkásság számított a munkásosztály falusi édestestvérének. A párt világosan látta, hogy a falusi proletariátus érdekeit szükséges elválasztani a parasztság egyéb rétegeinek érdekeitől, a falusi proletariátust külön osztályalapon kell szervezni.

Milyen okok tették szükségessé az MSZMP megalakulását? *„...az új párt megalakulásának egyik oka az SZD helytelen... parasztpolitikája, a Bethlen-Peyer paktumban megnyilvánuló opportunisták politikája volt.”* A szociáldemokrata pártban 1924-ben már szervezett kommunista befolyás alatt álló ellenzék alakult ki, és határozottan lépett fel a párt vezetőinek opportünizmusával szemben. 1923 után a földmunkásszervezetekben is kezd kialakulni egy balszárny a szociáldemokrata párt jobboldali vezetőinek megalkuvása ellen, s harcosabb politikai vezetést követelt.

Az MSZMP munkájában 1925 őszén már érezhető volt, hogy a párt megindította falusi tevékenységét. A politikai nyomozócsoport a főkapitánynak adott jelentésében hangsúlyozza: *„A párt alakítás után Vágiék a vidéket igyekeztek megszervezni.... Nagy súlyt helyeznek a földmunkások megszervezésére, s e tekintetben az a felfogásuk, hogy ezeket még földalatti munka árán is táborukba kell terelelniök.”* A szervezkedések főleg azon a vidéken indultak meg, ahol a hatóságok a paktum után a földmunkásszervezeteket feloszlatták. *„1925. december 16-án a budapesti nyomozó csoport már azt jelentette az Országos Főkapitányságnak, hogy az MSZMP munkáját vidéken... komoly siker koronázza, több helyen megalakult az MSZMP helyi szervezete.”*⁵⁶

⁵⁶ Földmunkás és szegényparaszt... 739., 741., 745., 747., 748., 750.

A földmunkások fokozódó szervezkedése nyugtalanította a kormányt, éppen ezért 1925 elején a miniszterelnökség leiratot intézett Csongrád megye főispánjához, és arra kérte, hogy tájékoztassa a miniszterelnököt a megyében élő földmunkások, kubikosok helyzetéről. A főispán bizalmas feliratában megfelelő alapossgal informálta a kormány elnökét a földmunkásság szervezkedéséről: „*Szentes és annak környékén élő lakó földmunkások a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége helyi (szentesi) csoportjához tartoznak. A szervezet elnöke: Vajda Imre, alelnöke pedig Kotvics József, bizalmi férfiak: Bartus Andárs, Tóth Lajos, Bagi Lajos.*” Vajda Imréről, a szövetség elnökéről a megye első vezetője úgy nyilatkozott, hogy radikális gondolkodású egyén, aki a budapesti központ utasításához híven igyekszik a földmunkásokat szervezni.

„*Nagy segítségére van — írja a főispán — az, hogy nála állandóan megjelennek a budapesti kiküldöttek, akik a földmunkások közé vegyülnek — azok hangulatát tanulmányozzák és különböző ígéretekkel szervezkedésre hívják fel azokat. Vasárnaponként, de néha hétköznap is a központ előadókat küld ki, akik a hirdetett előadások keretén belül propagandát fejtenek ki és állandóan arra ösztökélik a földmunkásokat, hogy az eddig be nem lépett elvtársakat léptessék be a szövetségbe és világosítsák fel őket a tekintetben, hogy egyedül az ő szövetségük védi meg érdekeiket, az fogja őket jobb sorshoz juttatni. Ha mindnyájan egy táborban lesznek, akkor sorsukat saját maguk irányíthatják és megszűnik az elnyomás. A központ által kiküldött előadók előadásait a szövetség helyiségében tartják meg rendőrhatalósági felügyelet mellett, de tudomásunkra jutott, hogy az egyes központi kiküldöttek, akik fontosabb megbízással érkeznek oda, az ottani hatóságoknak nem jelentik be ilyen minőségben való megérkezésüket, hanem, mint kereskedők, utazók keresik fel a szövetséget és fordulnak meg a közellévő falvakban, tanyákon a munkások között.*” A főispán feliratában a továbbiakban megállapítja, hogy Szentesen körülbeül 10—11 ezer földmunkás él, akiknek 75%-a munkanélküli, s ezek az emberek kereset nélkül hosszú napokon keresztül csoportokba verődve lézengenek a városban. „*Ezek javarészt a Kisér városrészben laknak, (Szentesen kimondottan kubikos település volt) ahol igen nagy az elkeseredés a munkanélküliség miatt. Sokan szivárognak innen már az ország más részeibe, de megszállt területre is; általában a hangulat nyomott. Kétségbeesve néznek sorsuk elé. Jelenüket a legnagyobb nyomorúságban tengetik, családjuk éhezik. Ezeket az állapotokat a budapesti központ és a szentesi helyi csoport igen ügyesen használja ki és még mesterségesen szítja ezek sorában az elégedetlenséget.*”

A felirat beszámolt arról is, hogy február 8-án a budapesti központ által kiküldött Migrai József — az MSZMP tagja — előadást tartott a szövetség székházában a „Kölcsönös segítségéről”. Az előadáson résztvettek a szociáldemokrata szakszervezetek helyi csoportjai közül a cipészek, élelmiszer és építőmunkások is, és az előadó beszédében allegorikusan igyekezett a munkásság osztályhelyzetét megvilágítani, amivel igen nagy lelkesedést váltott ki a jelenlévő munkások soraiban.⁵⁷ 1925-ben tehát a Vági párt szervezkedésének hulláma már elérte Csongrád megye székhelyét, Szenteset és a megye többi földmunkás lakta települését. Az MSZMP agitációs tevékenysége mint az a főispáni jelentésből is kitűnik, igen intenzív volt. Az új párt egyik nagyon fontos feladatának tekintette vidéki szervezeteinek a kiépítését, és a falusi földmunkások szervezését, s a még meglévő földmunkásszövetségek erősítését. A vidéki szervező munkához a központ előadók útján nyújtott segítséget, akik a munkanélküliséget, a kubikosok nyomorúságos helyzetét kihasználva szólították fel azokat a szervezkedésre, akik még nem voltak szervezett földmunkások. Rámutattak arra, hogy a szervezetségben rejlő erő, az egység vezet el helyzetük javulásához.

⁵⁷ Bartha L.—Gecsényi L.—Schneider M., I. m. 93.

„1926-ban a földmunkásszövetségben az ellenzék megerősödött. Az endrői és a szolnoki csoporton kívül igen erős volt az ellenzék... főleg a Viharsarokban.” Az MSZMP 1925. évi sikeres szervezkedésének még jobb fellendítésére és egy országos bérmozgalom előkészítése érdekében Hunya István szerkesztésében 1926 júniusában két röplap jelent meg. „Az első röplapot 1926. június 8-án adták ki *Nyílt levél a földmunkássághoz*, a másodikat egy héttel később *A magyar föld robotosaihoz* címmel. A röplapokat az MSZMP finanszírozta és terjesztette.”

Az első röplap a földmunkásokhoz szólt és nehéz helyzetüket egyszerű szavakkal írta le. Bérharcok indítására szólították fel a kubikosokat az endrői földmunkások. A másik röplap nemcsak a földmunkássághoz szólt, hanem az egész agrárproletariátushoz és a szegényparasztáshoz. Ez a röplap már félreérthetetlenül kiállt a bérharc szükségessége mellett. A második röpirat az ipari munkásság és a szegényparasztág összefogásának eszméjét is hirdette. A mozgalom elsősorban gazdasági célokért indult, de világosan megmutakozott politikai jellege is a röpirat harmadik részében, amely a Szakszervezeti Tanácshoz, a Földmunkások Országos Szövetségéhez, a Szociáldemokrata Párthoz és a Magyar Szocialista Munkáspárthoz szólt. A röpirat végül azt a reményét fejezte ki, hogy a felsorolt szervek segítségére lesznek a szegényparasztok, földmunkások jogos harcának.

A felhívásra egyedül az MSZMP válaszolt és az agrárproletárok harcának támogatására tett határozott ígéretet. Megállapítható, hogy a röpiratokat az MSZMP segítségével az egész országban terjesztették. A belügyminiszter rendeletére az ország különböző vidékein talált belőle a csendőrség 1–2 példányt. Csongrád megyében Csongrádon, Mindszenten, Szentesen kobozott el a röpiratokból a csendőrség és a rendőrség.⁵⁸

A kormány és a helyi hatóságok fellépése az MSZMP és a földmunkások szervezkedése ellen

A hatóságok körében az MSZMP sikeres szervező munkája nagy riadalmat keltett. A Csongrád megyei hivatali előjárók szinte az 1890-es nagy agrármozgalmakhoz hasonló megmozdulások rémét látták, s ezért minden erejüket latbavetve azon fáradoztak, hogy az MSZMP akcióit, tevékenységét verbefojtsák. Az üldözések során elsősorban a megye kubikosaira nehezedett a legnagyobb nyomás, őket figyelték és zaklatták a legjobban, mivel a hatóságok nagyon jól tudták, hogy a KMP politikájának és a mozgalom szervezésének a kubikosok a legmegbízhatóbb elemei.

„Az MSZMP legnagyobb aktivitását 1926-ban fejtette ki, eredményei is ebben az évben a legszembetűnőbbek... Az MSZMP vidéki tagságát az SZDP és a földmunkásszakszervezeteitől kapta... Ezek a csoportok szakmai oldalon a földmunkásszervezetekhez tartoztak továbbra is, de politikai szervezkedésüket az MSZMP keretén belül kívánták biztosítani. E munkában különösen a falusi kommunisták vittek kezdeményező szerepet, egymás után alakították meg az MSZMP helyi szerveit. A kommunista földmunkások és az MSZMP szoros kapcsolatát mutatta, hogy az 1925-ös szeptemberi kommunista letartóztatások alkalmával több kommunista — szervezetileg az MSZMP-hez tartozó — földmunkást is letartóztattak. A berettyói mélyépítésen dolgozó kubikosokból 15 endrői MSZMP tagot — illegális kommunistát — tartóztattak le.”

A Szociáldemokrata Párt látva az MSZMP vidéki térhódításait, frontális támadást intézett az új párt ellen. A hatósági terror az MSZMP-vel, valamint a pártot tá-

⁵⁸ Szakács K., A kommunista párt agrárpolitikája 1920—1930. Bp. 1961. Kossuth 99., 101., 104.

mogatókkal szemben brutális volt. A kormány az új pártnak lap-engedélyt nem adott. Röpiratait állandóan elkobozták, kiadóit letartóztatták, bebörtönözték. A rendőrség a pártot és vezetőit állandóan megfigyelés alatt tartotta.

A BM. 3366/1926. VII. res. számú körlevél utasította a helyi hatóságokat, hogy bizalmasan állapítsák meg a vidéki szocialista vezetők nevét. 1926 január végén az MSZMP szervezéséért letartóztatták Gubuznai Géza, Hunya István, Pollányi Máté kubikosokat. Hunya István ellen a szeptember 6-i újabb letartóztatás után az ügyész vádat emelt, „... hogy a munkás- és földmunkásosztályt a birtokos és a tőkés osztályok elleni gyűlöletre izgatta... és két évi börtön büntetésre ítélték. A pert fel akarták használni az MSZMP ellen..., hogy a párt ellen is felléphessenek. Ez a terv azonban nem sikerült, mert a bírósági tárgyaláson Hunya István mindent magára vállalt.”⁵⁹

Az MSZMP-nek ez a fellendülése a kormány terrorját váltotta ki. Az 1926-os parlamenti választások után a Bethlen-kormány az MSZMP teljes megsemmisítésére törekedett. Megkezdődött a párt vidéki szervezeteinek szétverése is. Az MSZMP ellen intézett támadás maga után vonta a földmunkások szervezetei ellen irányuló üldözéseket is. A kormány terrorintézkedései már 1926 első hónapjaiban elérte a megye földmunkás szervezeteit. Csongrád megye főispánja ez év februárjában azzal a kéréssel fordult a szegedi rendőr kerületi főkapitánysághoz, hogy a szentesi földmunkásmozgalom tevékenységének federítésére nyomozókat vezényeljen a városba.

Ifj. Madarassy főispán kérésére a rendőrkerületi főkapitány Eperjessy Lajos detektívet és Gyólay László rendőrt a hónap végén átvezényelte Szentesre, hogy belügyminiszter 1926. évi 3361 VII. res. sz. rendelete értelmében bizalmas nyomozást folytassanak és annak eredményéről tegyenek jelentést.

Még mielőtt a nyomozást lefolytató rendőrök Szentesre érkeztek volna a főkapitány közölte a főispánnal, hogy a nyomozó közegek minden tekintetben megbízhatóak, államrendészeti nyomozásokban járatosak és a szentesi lakosság előtt ismeretlenek, az eredményesség érdekében ezek a nyomozók csak a szentesi rendőrkapitányság vezetőjével fognak érintkezni, akitől a nyomozáshoz szükséges instrukciókat megkapják.⁶⁰

A földmunkások szervezetének felszámolására a hatóságok a nyomozás változatos formáját vették igénybe, de ennek ellenére az általuk várt eredményt nem tudták elérni, mert nem iskerült a földmunkásság szervezetét teljesen megsemmisíteni. Az üldözések viszont bebizonyították a földmunkások előtt, hogy csak szoros összefogással képesek jogaikat kiharcolni. A tisztántúli kubikosoknak jelentős szerepük volt az 1926—1927. évi aratósztrájkokban is. E mozgalmak irányítói az esetek többségében kubikos munkások voltak. A belügyminiszter 4595/1927. VII. res. 1927. május 11-én sürgős és bizalmas körrendeletében felhívta Csongrád megye főispánjának a figyelmét, hogy a szociáldemokrata és a Vági-párt veszélyes politikát folytat a földmunkások körében. A szociáldemokrata párt az év júliusában Hódmezővásárhelyen országos földmunkás gyűlést hirdet. A Vági-párt pedig azokon a helyeken szervezi az aratósztrájkot, amelyeket a szociáldemokrata párt kihagyott, a megyében pl. Szentesen. „Apró röpcédulákat fognak készíteni, amelyeken majd ismertetik röviden az április hóban részben Németországban, részben Ausztriában megtartott agrár kommunista gyűlések határozatát, amelynek mindegyikén két magyar ember is részt vett: egy Garandics Lajos nevű hódmezővásárhelyi és egy Kovács Gergely nevű szentesi földműves agitátor.”⁶¹ A belügyminiszter ellenintézkedésre hívta fel a főispán figyelmét.

⁵⁹ Földmunkás és szegényparaszt... 755., 758., 768.

⁶⁰ Bartha L.—Gecsényi L.—Schneider M., I. m. 100.

⁶¹ CsMLSzF Csongrád vármegye főispánjának bizalmas iratai 29/1927. sz.

A 4995/1927. VII. res. rendelet kibocsájtását követte a belügyminiszter 1927. július 18-án valamennyi alispánnak és rendőrkapitánynak szigorúan bizalmasan megküldött körlevele, amelyben a következőket olvashatjuk: „*Mind a szociáldemokrata párt, mind a Vági-párt megkezdte a vidéki agitációját az aratósztrájk kiprovokálása céljából. A Vági-párt működési területe Tiszafüred és tájéka, ezen a területen javarészt kubikosokat bíztak meg a szervezéssel... A másik területen, amelyen felbukkantak... agitátorok: Bihar vármegye, ahol Berettyóújfaluban az aratósztrájjal kapcsolatos kommunisták irányú szervezkedés jelenségei mutatkoznak... Megállapítottuk, hogy Komádi községben és annak környékén, főképpen a Sebes-Körös ármentesítő munkálatainál dolgozó kb. 1500 főnyi kubikos munkás... az aratósztrájkra való készülődésnek terjesztője.*”⁶² Az aratósztrájk szervezése miatt Csongrádon, Szegeden és Szentesen az MSZMP több tagját a rendőrség letartóztatta. A belügyminiszter 1928. január 9-én kelt 3333/5/1928. VII. res. számú szigorúan bizalmas rendeletében ismét értesítette Csongrád megye alispánját és rendőrkapitányát, hogy a moszkvai és berlini kommunista központok irányításával a földmunkások körében szervezéshez látnak.

A miniszteri rendelet szerint a KMP amely a Moszkvában székelő Magyar Club centrális vezetése alatt áll, a közelmúltban leszögezte, hogy az ipari munkásság bolsevizálása Magyarországon megnyugtató módon halad előre és most már a földműves néposztály szervezése van hátra.

„*Moszkva egészen különleges utasításokat adott ki e tárgyban, amelyek szerint... Minden rendelkezésre álló erővel át kell térni a falusi sejtek megszervezésére ... a megszervezés ideje a téli hónapok legyenek, amely időben a földmunkás helyhez van kötve. A szervezést csakis propaganda iskolát végzett és már gyakorlott emberekre szabad bízni... Agitációjuk területén ismerősöknek kell lenniök... Szól az utasítás azután arról is, hogy bele kell vinni a kubikosokat abba az ideológiába, hogy a magyar paraszt sokkal elnyomottabb a románál. A magyar kubikos sorsával a kormány nem törődik, különben már megcsinálta volna a földreformot... a nagybirtok parlagon heverő rétje, kaszálója nem került megmunkálás alá. Ha ezek a területek a kubikosok kezére jutnának, a termelés meghozná a legszegényebb néposztály, a... kubikos mindennapi kenyerét.*” — Majd a rendelet így folytatódik — Az agitátorokat Berlinben képezik ki. Az agitátorképző központ egyik fő embere Thomas Rudolf, de valószínűleg magyar kommunista. „*A legfelsőbb irányítást a hírhedt Alpári Gyula végzi...*”

A körrendelet értelmében, illetve állítása szerint: „*A sejtiszervező bizottság megbízást kapott Berlinen át Moszkvától, hogy a földmunkás mozgalom Magyarországon való megszervezése céljából küldjön ki Berlinbe arra való embereket, akik ott rendszeres kiképzésben részesüljenek a földmunkások (kubikosok) agitatív megoldására.*”⁶³

A kubikosok a mezei munkásságnál forradalmibb szellemű, szervezettebb munkásréteg volt, éppen ezért hárult rájuk több ízben a földmunkás, aratósztrájkok, különböző paraszti megmozdulások irányítása, szervezése. A mozgalmi munkában is jártasabbak voltak, mint a többi földmunkások, hisz úgy belföldön, mint külföldön több felé megfordultak, s az ipari munkássághoz munkájuk révén szorosabb szállal fűződtek, az illegális politikai munkát tőlük elsajátították, ezért értettek jobban a mozgalmi tevékenységhez, mint a mezőgazdasági munkások. Ezekkel a sztrájkokkal is úgy mint az előzőekkel szemben a hatóságok brutálisan léptek fel. A különböző megmozdulások letörésére rendszeresen alkalmazták a gazdasági kényszert, a munkából való elbocsájtást. Erre példa a szegedi kongresszuson résztvevő földmunkások esete, ugyanis az 1928-as szegedi földmunkáskongresszuson részt vett földmunkásokat

⁶² Kiss L., I. m. Párttörténeti Közlemények, 1960. 4. sz. 124.

⁶³ CsMLSZF Csongrád vármegye főispánjának bizalmas iratai 14/1928. sz.

sorra beidéztek a rendőrségre és a csendőrségre, ahol mindegyiknek feltették a kérdést: „Nem fél-e, hogy családját ilyen magatartás mellett éhenhalásnak teszi ki?” A mindszenti főszolgabíró pedig utasította a csendőrséget, hogy mindenkit fogjanak el, aki a munkások között a szervezkedés érdekében agitál.

A földmunkásszervezetek üldözése miatt a Népszava is panaszos hangon tiltakozott. „A földmunkás helyi szervezet vezetőit állandóan rendőri és csendőri megfigyelés alatt tartják, becitálják, zaklatják, házkutatásokat tartanak. Hol röpiratok, hol elrejtett fegyverek keresésének ürügye alatt, fölforgatják a lakásokat.”⁶⁴

A földmunkásság ezen zaklatásait a szociáldemokrata párt lapja sem tudta tétlenül nézni, a demokratikus jogok védelme érdekében fel kellett, hogy emelje hangját, hogy ezzel is mérsékelni próbálja az uralkodó osztály terrorisztikus diktatúráját. Ennek ellenére a földmunkásság üldözése tovább folytatódott a kormány éberén örködött és minden eszközzel igyekezett a földmunkások körében megakadályoni a marxizmus-leninizmus eszméinek az elterjedését, nagyon jól tudta azt, hogy ez az eszme, amely felvilágosítja a földmunkásságot is nyomorának valódi okáról, és végső célja a kizsákmányoló kapitalista társadalmi rendszer megdöntése. Hogy a marxista-leninista eszme áramlásának gátat emeljen ezért a földmunkások szervezeteit a helyi hatóságokon keresztül állandóan ellenőriztette, különösen ott, ahol ezek a szervezetek erősebbek voltak, ugyanis ezek a helyek nagyobb gondot okoztak az előljárásnak.

Ilyen területnek bizonyult Csongrád megye és székhelye, Szentes. 1928. áprilisában az említett okok miatt a megye alispánja arra kérte Szentes város polgármesterét, hogy közölje milyen könyvek találhatóak a Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjának könyvtárában. A város polgármestere a rendőrséghez fordult, hogy tartson a szövetség székházában ellenőrzést, illetve házkutatást. Az akció eredményéről a városi rendőrkapitányság vezetője, Jánoska rendőrtanácsos május 9-i jelentésében ekként számolt be „Kotvics Józsefet a Földmunkások Országos Szövetsége szentesi csoportjának elnökét a rendőrkapitányság f. hó 1-én tetten érte abban, hogy az egyesület helyiségében a budapesti szociáldemokrata központ által kiadott politikai irányú röplapokat az egyesület tagjai között engedély nélkül terjesztett. Ez alapon tartott házkutatás alkalmával az egyesületi könyvtárban egy csomag azonos röpiratot, Kotvics József lakásán pedig különféle kommunista tárgyú könyvet találtam és őrizetbe is vétettem. A házkutatás folyamán nála ezenkívül egy kommunista irányban szerkesztett eszperantó könyvet és levelezést is találtam, amelyekből megállapítottam, hogy Kotvics több külföldi s többek között Oroszországi eszperantistákkal is levelezésben állott.”⁶⁵ A kapitányság vezetője arra a megállapításra jutott, hogy Kotvics mint a földmunkásszövetség helyi csoportjának elnöke az egyesület életébe olyan politikai színezetet és propagandát visz, amely az állambiztonság szempontjából nem lehet közömbös, és a a szövetség működésének felfüggesztését javasolta.

Természetesen a hatóságok ezt az ügyet megfelelő kommunista ellenes színezettel megszellőztették a helyi sajtóban. —A Szentesi Hírlap 1928. május 26-i számában erről az eseményről a következő tudósítás olvasható: „Izgató röplapokat foglaltak le a szövetség helyiségében. Az ügyvel kapcsolatban interpelláció hangzott el a képviselőházban. ...bizalmas úton a rendőrség tudomására jutott, hogy titkos szervezkedés és agitáció folyik Szentesen Széleskörű nyomozás indult meg, amelynek eredményeként... leleplezték a szervezkedés minden részét. ...A nyomozás megállapítása szerint a Földmunkásszövetség helyisége volt a szervezkedés központja. Különféle címenek feladott csomagokban... több ízben érkeztek kommunista szellemű felhívások és hasonló

⁶⁴ Földmunkás és szegényparaszt... 774.

⁶⁵ Bartha L.—Gecsényi L.—Schneider M., I. m. 104.

tartalmú eszperantista iratok. Ezeket terjesztették a földmunkásság között. A rendőrség kellő eréllyel lépett fel a szervezkedők ellen és még idejében rátette a kezét a kiáltvány terjesztőire. Több egyén ellen megindult az eljárás tiltott szervezkedés miatt.

*A Földmunkások Szövetségében talált iratok elkobzását és az ott megtartott házkutatást egyébként Esztergályos János szocialista képviselő a képviselőház szerdai ülésén szóvátette és az ügyben meginterpellálta a belügyminisztert.*⁶⁶

A szentesi földmunkásszervezetek ellen indított hajsza, amelyről a lap hírt adott része volt az alföldi földmunkásszervezetek ellen indított központilag irányított terrorisztikus támadásoknak. A Bethlen-kormánynak ezzel az volt a célja, hogy a földmunkásszövetség csoportjait felszámolja és a földmunkásságot megfélemlítse. Ennek érdekében tüntették fel tevékenységüket kommunista irányzatúnak. A hatósági akció ellen tiltakozó Esztergályos János szociáldemokrata képviselő interpellációjában a következőket mondotta: „Szentesen pl. bekérték az összes szakmai csoportoktól a könyvtári jegyzékeket és a városban az embereknél házkutatásokat tartottak. Miután nem találtak mást, elvitték az eszperantó könyveket... becitálták a szakszervezetek könyvtárosaikat, elkérték a könyvek jegyzékét és a jegyzékek alapján összezsomagolták az ottlevő néhány darab könyvet és letétbe helyezték a rendőrhatalóságnál.

Amikor az illetők kérték, hogy adják vissza, hiszen ezek a könyvek évtizedek óta forgalomban vannak, tudományos könyvek, az egész világon forgalomban vannak és senkinek sem ártottak, csak használt ezeknek a megismerése, akkor a szentesi rendőrhatalóságok kijelentették: feljelentést teszünk önök ellen és majd a belügyminiszter úr fog dönteni, hogy kiadhatók-e ezek a könyvek. Hogy milyen könyvek voltak ott, néhánynak itt van a neve: például Liebknechtől: Mit akar a demokrácia, Weltneről: Milliók egy miatt; lefoglalták a „Marx Károly, a tudományos szocializmus megalapítójának korszaka, élete és működése” című könyvet; lefoglalták Kautskynak: Marx gazdaságtana c. munkáját... A demokráciától az állami rabszolgaságig című művét... Évtizedeken keresztül senkinek sem jutott eszébe ezeket a könyveket bántani, most a szentesi rendőrségnek ez eszébe jutott....”⁶⁷ A szociáldemokrata képviselő interpellációjára a belügyminiszter nem adott határozott választ. Viszont Szcitovszky belügyminiszter a parlamentben, az üldözéseket szóvátévő interpellációkra válaszulva nyíltan elismerte: „Nem tagadom, hogy minden gyűlést figyeltetek, erre szükség van az állambiztonság szempontjából... Nekünk minden megmozdulást ellenőrizni kell, különösképpen a földmunkásokat....”

A legerősebb nyomás kétségtelen a kubikosságra hárult, őket üldözték leginkább, hiszen a földmunkásmozgalom magvát ők alkották, ők voltak a kommunista párt politikájának falusi szócsovei.⁶⁸

A Földmunkás Szövetség szentesi könyvtárának hatósági ellenőrzését és a könyvek elkobzását megelőzően Csongrád megye alispánja már 1926. januárjában 446/1926. sz. iratában utasította Csongrád város polgármesterét, hogy a hatósága területén működő köz-könyvtárral bíró egyletek könyvtárainak állományát vizsgálta felül, mivel az egyes könyvtárakban olyan művek is vannak, amelyek erkölcsellenesek.

Az alispán kérte a polgármestert, hogy a vizsgálat eredményéről tegyen jelentést. Az alispáni utasítás alapján a csongrádi Földmunkásszövetség könyvtárából 24 könyvet koboztak el. A könyveket még 1928 márciusáig nem adták vissza, ekkor a Földmunkás Szövetség Központjának elnöke lépett közbe, aki erélyes hangú levélben felhívta a polgármester figyelmét, hogy „...nincs joga a cenzori tevékenységre”, de ha

⁶⁶ Uo. 105.

⁶⁷ Uo. 106.

⁶⁸ Földmunkás és szegényparaszt... 775.

átvizsgálás céljára el is hurcolták ezeket a műveket, már ennyi idő után vissza kellett volna azokat a szövetség helyi csoportjának adni. Az ügyet végül az alispán azzal zárta le, miszerint 1929. március 6-án utasította a csongrádi polgármestert, hogy két könyv kivételével (Ágoston Péter: A magyar világ, nagybirtok története, Kropotkin: Az ifjakhoz) a könyveket szolgáltassák vissza.⁶⁹

A csongrádi Földmunkás Szövetség könyvtárának ellenőrzése, valamint a könyvek elkobzása is arra vall, hogy a hatóságok az MSZMP tevékenységének a visszaszorítására már a kezdet kezdetén megkezdték kíméletlen ellenakciójukat, s az üldözésre minden ürügyet felhasználtak. A csongrádi földmunkásság vezetősége a hatósági hajsza ellenére, hogy a város agrárproletárjainak szervezését előmozdítsa, ennek érdekében Túri István a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége csongrádi csoportjának elnöke 1928. február 28-i beadványában azzal a kéréssel fordult a város polgármesteréhez, hasson oda a városi tanácsnál és a közgyűlésnél, hogy a munkásotthon céljára megfelelő telket, némi anyagi támogatást és gyűjtési engedélyt szíveskedjenek engedélyezni, illetve a kérelmet a város előljárósága támogassa.

Túri előadta, hogy a csoport vezetősége már az 1925. január 25-én megtartott közgyűlésen javasolta a közgyűlésnek, hogy indítson akciót a munkásotthon érdekében. Az indítványt akkor el is fogadták, de a munkásotthon végleges felépítése még nem történt meg. Közben a helybeli szövetség abba a helyzetbe jutott, hogy némi támogatással a csongrádi földmunkások álma valóra válhat. A kérelem támogatására a csoport elnöke megemlítette, hogy a szövetség albérlet címén horriblis összeget fizet ki és ez a megterhelés a csoportot eltéríti eredeti hívatásáról, a szociális kötelezettségek teljesítésétől. Példákat hozott fel, hogy az Alföld több városában, Kiskunfélegyházán, Hódmezővásárhelyen, Orosházán a városok előljárói támogatták a földmunkásság ilyen irányú kérelmét.

A városi tanács a beadott kérelemre válaszolva közölte a csoport vezetőségével, hogy az ügy elintézése érdekében nyújtsanak be kérelmet a belügyminiszterhez, mivel az engedély megadása az ő hatáskörébe tartozik.⁷⁰ Persze mind a kormány, mind a helyi hatóságok az ilyen kérelmek megadását bürokratikus módon aktatologatással késleltették az ismert okok miatt.

A szociáldemokrata párt falusi tevékenysége 1928-ban egyre erőteljesebben fokozódott. A párt ebben az esztendőben három vidéki titkárságot hozott létre, s nagyobb súlyt kapott szervező munkája. Az ország különböző vidékein kerületi konferenciákat rendeztek, ahol a munkabér, választójog, szociálpolitikai és az egyesületi szabadság kérdésével foglalkoztak. Ezen konferenciák közül a hódmezővásárhelyi volt legjelentősebb, a tanácskozáson 1500 küldött vett részt; a csongrádi kubikosok a nehéz gazdasági helyzet miatt gyalog tették meg az utat, mert nem volt pénzük a vonatra. Ezeken a konferenciákon a szociáldemokrata párt és a földmunkásszövetség vezetősége sem töltötte meg a kereteket tartalommal, *így ezek a fórumok sok esetben inkább csak külső, reprezentatív megnyilvánulásoknak számítottak, s nem voltak harcok értekezletek. A szövetséget ez a politika végeredményben segélyegyleti színvonalra vetette vissza.*⁷¹

A közeledő gazdasági vész csak fokozta a kormány földmunkásellenes politikáját. A belügyminiszter 1929. május 3-án keltezett 4873/1929. VII. res. számú bizalmas rendeletében figyelmeztette a megyék alispánjait és a kerületi főkapitányokat, hogy: *„Az utóbbi időben beérkezett jelentések szerint a magyarországi földmunkások*

⁶⁹ CsMLSzF CsVPI 446/1926. sz.

⁷⁰ CsMLSzF CsVPI 1967/1928. sz.

⁷¹ Földmunkás és szegényparaszt... 779.

szervezkedése egyre nagyobb arányokat ölt. Ez a szervezkedés... a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége nevében is történik.... ezen szervezkedések kapcsán felmerült konkrét jelenségek arra engednek következtetni, hogy a Magyarországi Kommunisták Pártjának fedőszerveként működő Vági-párt, titokban bekapcsolódik a MFOSZ szervezkedési munkájába... a beszerzendő földmunkásokat titkos összejövetelek során kommunisztikus jelszavakkal, kommunista szellemű folyóiratok és röpiratok ismertetésével, osztogatásával az állami és társadalmi rend ellen izgatja.

Ennek a titkos aknamunkának további törekvése a földmunkásságnál arra irányul, hogy a munkásság... az eddig kapott munkabérek mellett munkát ne vállaljon. Ezek a körülmények nyilvánvalóvá tették, hogy a hatóságoknak ennek megakadályozása céljából minden rendelkezésre álló törvényes eszközt a legnagyobb szigorral kell alkalmazni.”⁷²

Ugyancsak a belügyminiszter az 1929. június 12-i 5480/1929. VII. res. számú körrendeletében pedig arra hívta fel a megyék alispánjainak a figyelmét, hogy „...az orosz bolsevista propaganda a magyar mezőgazdasági munkásság megszervezésre nagy erővel vetette rá magát és az ország különböző részeiben agitátorokat küld.” A miniszter rendeletben utasította helyi hatóságokat, hogy a területükön megjelenő idegeneket a legszigorúbban ellenőrizték, és a nem oda való illetőségű egyéneket utasítsák ki. Egyben közölte a körrendeletben azt is, hogy ismét intézkedni fog a földmunkások szervezkedésének ellenőrzésére.⁷³

A feltartóztathatatlanul rohanó gazdasági katasztrófa mint látjuk, még jobban fokozta a kormány népellenes fellépését. A tőkés és földbirtokos osztály a közeledő gazdasági krízissel járó feszült belpolitikai helyzetet arra használta fel, hogy még dühödtebben támadta a földmunkások, kubikosok szervezkedését. A kormányzat különben már 1927-ben elhatározta, hogy véglegesen felszámolja az MSZMP-t. „A kormány fő módszere a hatósági üldözés ... volt. 1927. szeptember 2-ről 3-ra virradó éjjel az ország területén 57 helységben és városban házkutatásokat és letartóztatásokat foganatosítottak. A NÉPSZAVA híradása szerint szeptember 3-án éjjel 150 embert tartóztattak le...⁷⁴ A fokozott rendőri üldözésnek az lett a vége, hogy lehetetlenné vált az MSZMP működése, és három évi eredményes ténykedés után végül feloszlott.

Az MSZMP legális működése azért tekinthető nagyjelentőségűnek, mert égisze alatt a KMP jobban ki tudta terjeszteni politikai, ideológiai és szervezeti befolyását, mind az ipari, mind a földmunkásságra, mind pedig a szegényparasztságra. Azt is látni kell, hogy ebben az időben sokat fejlődött a munkásosztály és a parasztság szövetsége. Az igaz, a kegyetlen üldözések bénítólag hatottak a földmunkások, kubikosok szervezkedésére, de a rendszer urainak is számolniuk kellett azzal, hogy ezek a galádul elnyomott emberek szervezeten küzdenek jogos igazukért, s már nem lehet szervezett rendjüket teljesen felborítani. Várhatták, hogy a jogaiból kiforgatott földmunkásnép a terrorra válaszolva nem hátrál meg, hanem újult erővel egységesen fog küzdeni.

A KUBIKOSOK SZERVEZETI ÉLETE

A kubikosok bandákban dolgoztak. A századforduló idejére az 5—6—8—10 főből álló bandák alakultak ki. A bandák élén az úgynevezett bandagazdák állottak, ő közvetítette a munkaadók és a munkások között, vezette a munkanaplót. A két

⁷² CsMLSzF főispáni bizalmas iratok 115/1929. sz.

⁷³ CsMLSzF főispáni bizalmas iratok 115/1929. sz.

⁷⁴ Földmunkás és szegényparaszt... 124.

világháború között a bandák nagy csoportokká duzzadtak, 30—40—100—200 ember is dolgozott együtt, de ezeken belül is kialakultak a kisebb létszámú alcsoportok, és ennek megfelelően a csoportvezetőknek helyettesei is voltak, de ezek a nagy csoportok nem váltak be, ezért vissza kellett térni a 8—10—12—16 fős bandákhoz.

A kubikos bandákba csak kipróbált embereket vettek be. Minden egyes kérdésről az egész tagság döntött, ők választották a bandagazdákat is. A kubikosoknál a bandagazda csak amolyan adminisztratív titkáruk, a csoporton belül ugyanazt a munkát kell végeznie, és ezért ugyanannyi bér járt neki mint a többinek. A kubikosok nem túrték volna maguk között a kiváltságosokat. ... A kubikos banda ha úgy tetszik harci szövetség is volt.⁷⁵ Szervezettségükre az elmondottak alapján a demokratikus centralizmus a jellemző, a vezetők is, akiknek kiváltságuk nem volt, választás útján kerülhettek a kubikos bandák élére. A harcok során a kubikosokat ez a szervezettség egyöntetűség tette arra képessé, hogy oly sek esetben eredményesen tudták védeni, érdekeiket kizsákmányolóikkal szemben.

A kubikosok döntő többsége amint azt a fentiek is mutatják szervezett munkások voltak, már az 1860-as 70-es években szinte második otthonukká vált a kör (párt- vagy szakszervezeti helyiség), amelyet saját költségükön rendeztek be. A legtöbb kubikos szabad idejét itt töltötte. „A párt- és a különféle tömegszervezetek elsőrendű célja a politikai harc és az érdekvédelem volt; innen indultak ki a sztrájkok, tüntetések, demonstrációk, gyűlések ... a munkások minden ügyes-bajos dolgukban (szerződés-kötés, szociális problémák, hivatalos ügyek és hasonlóak) saját szervezeteikhez fordultak segítségért, nem voltak magukra hagyatva.”

A kubikosok többsége megszokta a közéleti szereplést, a nyílt vitákat, bátor kiállást. „Elsajátította az alapvető politikai, közéleti, műveltségbeli fogalmakat; megtanulta és jól megértette az irodalmi és köznyelvet is, bár egymás között mindig saját nyelvjárásukban beszéltek.” Tucatjával voltak közöttük szónokok, hír-magyarozók, egyesek pedig a helyi vagy országos lapokban is kisebb közléseket és tárcákat írtak.

A legtöbb vidéki földmunkásszervezet sikerrel nevelte tömegeit, sok politikai akciót és érdekvédelmi harcot vezetett, dacolt a hatóságok üldözésével. A kubikosoknak a megszokott keretből való állandó kiszakadása a világlátottság lassan megérlelte a maga gyümölcsét. A politikai mozgalmakba való bekapcsolódásuk gyökeresen megváltoztatta világnézetüket most már társadalmilag, politikailag és kulturális szempontból is a parasztságtól eltérően külön utakon jártak.

A baloldali tömegszervezetek ugyanis a politikai-agitatív munka mellett a kulturális képzésre is nagy gondot fordítottak. Sajtótermékeinek mindig nagy olvasó táboruk volt. „NÉPSZAVÁT és egyéb baloldali lapokat nemcsak otthon olvasták, hanem még távoli munkára is megrendelték. Emellett megvásárolták még az olcsó, népszerű kis füzetkéket, röplapokat is és kézről-kézre adták. Ezek általában időszerű kérdésekről íródtak, leleplezték az uralkodó osztály s a papság bűneit, vagy természettudományi ismereteket közöltek.”⁷⁶

A baloldali tömegszervezetek, földmunkásszervezetek tagjaik filléreiből könyvtárakat alapítottak, ahol külföldi és magyar klasszikusok (Arany, Jókai, Petőfi, Zola, Anatole France, Victor Hugó stb.) művei is megvoltak. A könyvtárak állományának nagyobb része azonban ismeretterjesztő — gazdasági, társadalmi, politikai tárgyú könyvekből állott. (Marx—Engels, Lenin, Bebel, Bücher, Jászai, Táncsics, ezenkívül más külföldi és belföldi politikusok alkotásai.) Minden üldözés ellenére állandóan

⁷⁵ *Katona I.*, A magyar kubikosok élete. Bp. 1957. Hazafias Népfőnt 60—62.

⁷⁶ Uo. 79., 89.

fokozódott az olvasási kedvük, a kubikosok között sem volt ritkaság az elméletileg képzett ateista.

A politikai, gazdasági, társadalmi műveket és a természettudományos könyveket olvasták a legszívesebben. Feltűnően tájékozottak voltak az időszerű politikai kérdésekben, mivel ismerték az egyes államok politikai, gazdasági alapjait, „a két háború között már nemegy fiatal kubikos felülmúlta az átlagos értelmiségit, legalábbis politikai realitás és tisztánlátás tekintetében. A távoli munkákon ... egy-egy jó szervező segítségével sok helyt felvették a kapcsolatot a helyi párt-és tömegszervezetekkel, különösen a nagyobb városokban (pl. Budapesten) és a fejlettebb országokban (pl. Ausztriában). Ilyen helyen látogatták az ottani munkások gyűléseit. ...”⁷⁷

A kubikosokat egy-egy munkásünnep vagy politikai demonstráció alkalmával (nagygyűlés, tüntetés, sztrájk) szervezettségüknél fogva könnyű volt mozgósítani. Bárhol is dolgoztak, május elsejét feltétlenül megünnepelték a helyi munkásokkal együtt.

A Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete, a Steuer-féle szövetkezet vezetői a kubikosokat igyekeztek befolyásuk alá vonni: könyvtárakat, rádiót szereltek fel és egyes kiemelt vezetőket Manrézába (lelkigyakorlatra) küldtek. A fejlett baloldali földmunkásszervezetek munkáját ezzel kevésbé tudták ellensúlyozni. Világnézeti szempontból a kubikosok közömbösekké, vagy sok esetben ellenségessé váltak a vallással szemben. „...sem munkán sem pedig odahaza nem jártak templomba, legfeljebb ... idősebb asszonyok, iskolás gyermekek...”

A kubikosság öntudatára vall az is, hogy a paraszti babonákban nem hittek, hisz saját tapasztalataik alapján meggyőződhetek azok belső ellentmondásairól. Semmi nyomát sem lehetett annak találni, hogy a kubikosok féltek volna hét- vagy tizenhárom tagú bandát alakítani. Az egyházi birtokokon folyt kizsákmányolásról, a papság politikai és erkölcsi szerepléséről is saját tapasztalatból győződhetek meg. Vándorlásaik során sok helyt éles harcra került sor a klérussal, pl. amikor nem köszöntötték előre a papot, vagy amikor május elsején felvonták a vörös lobogót. Emiatt csendőröket küldtek a nyakukra.⁷⁸

A kubikosok jól tudták, hogy az üldözésekkel szemben eredményesen harcolni csak úgy lehet, ha megvan az egyöntetűség, a szilárd szervezettség. Ez viszont nem hiányzott a kubikosságból, s ezért volt képes érdekeikért oly magabiztosan síkra szállni.

Az 1928. évi Földmunkások Vállalkozó Szövetségének szentesi kongresszusa

A Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete 1928. márciusában értekezletet hívott össze Szentesre, ahol megtárgyalták a földmunkások nehéz gazdasági helyzetét. Ebből a nehéz helyzetből való kiutat abban vélték felfedezni, hogy a kubikos földmunkát az ipari munkához kell csatolni, így majd meg tudják akadályozni a kontárok beáramlását és ezáltal jobban munkához jutnak, több lesz a kereset. Persze ennek az elvnek az elfogadása a földmunkásság egységének a veszélyeztetését jelentette volna, ezért ez nem talált helyeslésre a kubikosok többségénél.

Mielőtt a kongresszus megtartására került volna a sor a szentesi földmunkásszövetkezet 1928. január 12-én a jászárokszállási szövetkezet igazgatóságától levelet kapott, melyben ez állt: „*A jászárokszállási kubikos földmunkások vállalkozó szövetkezete ... a kubikos földmunkás szaktársakat tisztelettel felhívja a leromlott sivár gaz-*

⁷⁷ Uo. 83—84.

⁷⁸ Uo. 85.

dasági helyzetük felépítéséhez. T. i. a kubikos földmunka korlátozását az iparhoz való csatolásban találtuk fel. Ehhez a nagyhorderejű kérdéshez az össz földmunkások egyetértése szükséges. Kérjük az Önök becses válaszát, hogy Önök osztják-e véleményüket.”⁷⁹

A tanácskozás megtartására március 11-én került sor a városháza közgyűlési termében a kormány és a közhatalóságok képviselőinek jelenlétében.*

* A szövetkezet alapszabálya szerint:

„1. Minden szövetkezetnek jogában állt három taggal képviseltetni magát, ebből két főnek munkás kellett, hogy legyen.

2. A kongresszuson résztvevők utazási költségét az OKH fizette.

3. A delegációban olyan tagot kértek, aki lelkiismeretes híve a szövetkezeti mozgalomnak.

4. A közelebb fekvő szövetkezetek: Csongrád, Mindszent, Hódmezővásárhely, Szegvár természetesen Szentés, 3-tól 20 taggal képviseltethette magát a kongresszuson.” A szentesi földmunkásszövetkezeti kubikosok közül 28-an jelentek meg. A tanácskozáson az összegyűlt kubikosok megtárgyalták a nyomasztó gazdasági és szociális helyzetüket, próbáltak kiutat találni és azt követelték, hogy „...a földmunkánál, amelyek anyagiismeretet, építési tudást és térszemléletet kívánnak, hivatásos kubikosok alkalmaztassanak.”⁸⁰

A megjelentek elkeseredetten panasztolták, hogy a kisérdék és azok cselédei, béresei kubikmunkára mennek, holott a kubikolás ezeknek az embereknek nem fő kenyérkeresetük, hanem csak mellék foglalkozás. A kordélyosok is felemelték szavukat az ellen, hogy az ármentesítő társulatok nem hivatásos kordélyosokat, hanem jómódú gazdákat kordélyait foglalkoztatják, ezzel megfosztják a hivatásos kordélyosokat a megélhetésüktől.⁸¹ A szentesi földmunkásszövetkezeti tanácskozás után néhány jászárokszallási kubikos nevében Bakos Bálint igazgatósági tag levélben kereste fel a szövetkezet országos központjának igazgató elnökét, és továbbra is azon az állásponton maradt, hogy a kubikmunkát az iparhoz kell kötni, — „...*így igen sok kontár, kisérdék, cseléd stb. kiesik közülünk, számunk fogy a munkaalkalom több lesz.*” A továbbiakban rámutatott, arra, ha „...*az alkalmi munkákat versenytárgyalás nélkül utalják a szövetkezeteknek, akkor elő fog állni az az eset, hogy még többen fognak tudni a kubikossághoz ... és akkor mit sem nyerünk a kormány jó indulatából.*” Felhívta az igazgató elnök figyelmét, ha a kubikmunkát nem fogják az iparhoz kötni, amely végül szolgálna és megakadályozná a többi mezőgazdasági munkások beáramlását a kubikosok közé, ellenkező esetben „...*szomorú sorsra jut ebben a szerencsétlen kicsi országban a kubikosság*”⁸² — hangzott a levél.

Ezek a földmunkások úgy vélték, ha a kubikmunka és a mezőgazdasági foglalkozás közé határvonalat húznának az esetben mindkét ág nyerne, majd arra az álláspontra helyezkedtek, hogy azok a törpebirtokosok, akik befurakodtak a kubikosság soraiba, keressenek munkát a nagybirtokon. Bakos és a vele egyetértő jászárokszallási kubikosoknak ez a merev felfogása inkább önös érdekből — a munkaalkalmak hiányából — fakadt, és a kubikolás szakmáztatását is főleg azért szorgalmazták, hogy a kimondottan ebből élő kubikosok megfelelő földmunkához jussanak. A levél írója befejezésül foglalkozik a (kubikos) tanonckérdéssel. Ezt a problémát úgy gondolta megoldani, hogy 400 ember húszas csoportba lenne beosztva és minden csoporthoz két tanonc tartozna, akik nyáron a kubikmunkákon dolgoznának és télen rendes tanonciskolai oktatásban részesülnének. Bakos és a vele egyetértők kérték, hogy a felvetetteket országos szinten vitassák meg.⁸³

⁷⁹ CsMLSzF SzFVSzi 16/1928. sz.

⁸⁰ CsMLSzF SzFVSzi 32/1928. sz.

⁸¹ *Steuer Gy.*, Munkáskérdésről a gyakorlati élet tapasztalatai alapján. Pécs, 1928. 22—23.

⁸² CsMLSzF SzFVSzi 36/1928. sz.

⁸³ Uo.

Bakos és a köréje csoportosuló szűk rétegű kubikosok ezen állásfoglalásának elfogadása nagy veszélyt jelentett volna az agrárszocialista mozgalomra. A kubikmunkát nem lehetett az iparhoz kötni annak ellenére sem, hogy azzal kapcsolatban állt. Ez a foglalkozás még több szállal kötődött a mezőgazdasághoz, mint az iparhoz és nem is kívánt olyan szakmai tudást, mint az ipari szakmák. A kubikosok, akik a parasztság soraiból szakadtak ki, igen sok szállal kötődtek érzelmileg is, főleg a szegényparasztokhoz, a nincstelen mezőgazdasági munkásokhoz. Sorsuk egy volt, összefonódott, egymásra voltak utalva.

A „virtigli” kubikos is, ha nem volt munkája, akkor mint mezőgazdasági munkás kereste meg a kenyerét. Tehát a munkanélküli kubikosok a mezőgazdaság felé áramlottak. Ha a kubikosság egésze elfogadta volna azt az elvet, hogy a kubikolás és a mezőgazdasági munka közé húzzanak egy védgátat a kubikosság soraiba való beáramlás veszélye miatt, az esetben a munkanélkülivé vált kubikosoknak sem lehetett volna erkölcsi alapjuk a mezőgazdasági munkában elhelyezkedni, ez viszont gazdasági hátrányt jelentett volna mind a kubikosokra, mind a mezőgazdasági munkásokra nézve. Ennek az elvnek az elfogadása politikai szempontból jelentette volna a legnagyobb veszélyt, mert ez teljesen megbontotta volna az agrárproletárok egységét, ami azt jelentette volna, hogy nem képesek jogaikért egyöntetűen, szervezeten fellépni a rendszer uraival szemben.

A szentesi kongresszus után néhány nappal ugyancsak Bakos Bálint és a csongrádi Oláh Mihály a Földmunkások Vállalkozó Szövetkezetei nevében táviratot intéztek Lord Rothermerehez, melyben feltárták az angol politikusnak a magyar kubikosság nyomorúságos nehéz helyzetét. *„Csonka-Magyarországon jóval több a földmunkás, mint a kereseti lehetőség. A trianoni békeszerződés nemcsak Magyarország ezeréves területeit szakította el; gazdasági, föld és vízrajzi egységét bontotta meg, hanem a Csonka-Magyarország szívében lakó földmunkásnépet is megfosztotta azoktól a kereseti lehetőségektől, amelyek országunknak kegyetlen és igazságtalan megcsonkítása előtt nyitva állottak. A földmunkások százezrei munka nélkül tengődnek, sok gyermekkel megáldott családjuk a legnagyobb nélkülözések között él, s a jobb sorsra érdemes magyar földmunkásnép pusztulásnak indult.”*⁸⁴ Arra kérték Rothermeret, hogy járjon közbe a régi nagy Magyarország területének visszaállításáért, s ezzel a háború előtti régi kereseti lehetőségek biztosítását vélték megtalálni.⁸⁴

A március 24-én küldött táviratra Rothermere, akitől Bakos és társai oly sokat vártak, mint a trianoni békeszerződés elítélőjétől, reményt nem keltő, semmitmondó távirattal ekként válaszolt: „A világ sok részében találkoztam ezekkel a magyar munkásokkal. S mindig úgy találtam, hogy munkájukban való kitartásukért és értelmességükért a legnagyobb megbecsüléssel örvendenek. Nagy szerencsétlenség lenne az egész világra, ha a derék embereknek ez a néprétege hazájuk a Trianoni Békeszerződés által való kegyetlen megcsonkítása következtében megsemmisülne. Magyarországra nézve a legnagyobb csapást jelentené.”⁸⁵ Bakossal és Oláhhall egyetértők úgy vélték, hogyha ilyen hangadó politikus szíven viseli sorsukat, tud majd nyomasztó helyzetükön segíteni. Azzal nem számoltak, hogy a nagyhatalmaknak nem állt érdekében az ország háború előtti határainak a visszaállítása, s az ilyen módszerrel semmi esetre sem érhetnek el eredményt. Az igazsághoz tartozik, hogy a földmunkások, kubikosok nyomorának igazi oka nem csupán az ország megcsonkításában, hanem a fennálló társadalmi rendszerben rejlett, a mérhetetlen kizsákmányolásban. Főleg ez volt az az ok, ami a mezőgazdasági és kubikmunkások helyzetét oly nehézre tette a kapitalizmus átmeneti fellendülésének éveiben.

⁸⁴ CsMLSzF SzFVSzI 39/1928. sz.

⁸⁵ Uo.

DIE LAGE UND BEWEGUNGEN DER ERDARBEITER ZWISCHEN 1925 UND 1929 IM KOMITAT CSONGRÁD

von
György Balázs

Der einleitende Teil des Aufsatzes beschäftigt sich mit den naturalen und gesellschaftlichen Faktoren der Herausbildung des Erdarbeitertums, also damit, wodurch notwendig war, daß sich solche Schicht aus dem Bauerntum ausgeschieden hat.

Im ersten schreibt Verf. über die Notwendigkeit der wirtschaftlichen Stabilisation, über die Verbesserung der Verdienstmöglichkeiten der Erdarbeiter, aber er beweist auch, daß man über die Erhöhung ihres Lebensniveaus nicht sperchen kann, da sie wegen der Arbeitslosigkeit in Elend leben. Danach beschäftigt sich der Aufsatz mit den Organisationen der Erdarbeiter, mit dem Organisieren der Arbeit, und es wird ihr kulturelles Leben behandelt.

Im zweiten Abschnitt wird die Bildung der USAP erschlossen, deren einer Grund die falsche Bauernpolitik der sozialdemokratischen Partei war, weiterhin wird die Tätigkeit der Partei, sowie die Wirkung der politischen Arbeit der USAP auf die Erdarbeiter behandelt. Schließlich schreiben wir in diesem Abschnitt über den Sturz der USAP und über die erdarbeiterwidrigen Verfolgungen der Regierung und der örtlichen Behörden.

Im letzten Abschnitt behandeln wir den im Jahre 1928 in Szentes abgehaltenen Kongreß des Unternehmungsgenossenschaft der Erdarbeiter, wo die Frage auftauchte, man müsse die Erdarbeit als ein Industriefach anerkennen. Es wäre aus dem Grund durchgeführt worden, damit der Facherdarbeiter leichter Arbeit bekomme. Man glaubte so dem Zustrom der Schwarzarbeiter Einhalt gebieten. Hier verweisen wir gleichfalls auf die Unrichtigkeit dieses Standpunktes, wenn die Erdarbeiter diesen Standpunkt angenommen hätten, hätte sich in der Organisiertheit des Erdarbeitertums ein Bruch ereignet.